

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินการดำเนินการทางวินัยซ้ำซ้อน ตามกฎหมายระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาถึงแนวคิด และหลักการพื้นฐานสำคัญของกฎหมายอาญาเกี่ยวกับหลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ หรือ *ne bis in idem* ที่มุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมถึงข้อยกเว้นของหลักดังกล่าวในกฎหมายไทย มาตรฐานสากล และกฎหมายต่างประเทศว่ามีหลักเกณฑ์และวิธีการใช้อย่างไร เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับการลงโทษทางวินัยข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา เนื่องจากศาลปกครองสูงสุดได้วางแนวบรรทัดฐานเกี่ยวกับการออกคำสั่งลงโทษทางวินัยใหม่ในมูลความผิดเดียวกันที่ไม่ได้มีการยกเลิกหรือเพิกถอนคำสั่งเดิมก่อนถือเป็นการลงโทษซ้ำและต้องห้ามตามหลักกฎหมายทั่วไปที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลใดซ้ำในความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำเพียงครั้งเดียว อันเป็นหลักของกฎหมายทั่วไปทางอาญาที่ศาลปกครองนำมาใช้กับการออกคำสั่งลงโทษทางวินัยซ้ำของฝ่ายปกครอง จึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิด ทฤษฎี และข้อความคิดเกี่ยวกับหลักการดังกล่าวเพื่อนำหลักการไปใช้ให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และนำไปใช้ประกอบเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการลงโทษซ้ำของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

2.1 ความหมายของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

นิยามความหมายของคำว่า “ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา” ตามมาตรา 4¹ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 ให้คำนิยามไว้ว่า

---

¹ มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า บุคคลซึ่งได้รับการบรรจุและแต่งตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ให้รับราชการ โดยได้รับเงินเดือนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน งบประมาณที่จ่ายในลักษณะเงินเดือนในกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงวัฒนธรรม หรือกระทรวงอื่นที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

“ข้าราชการครู” หมายความว่า ผู้ที่ประกอบวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาของรัฐ

ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา คือ บุคคลที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้รับราชการ ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยมีสิทธิได้รับเงินเดือน จากเงินงบประมาณแผ่นดินในงบของบุคลากรที่จ่ายในลักษณะเงินเดือนในกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 ได้บัญญัตินิยาม ความหมายของคำว่า “ข้าราชการครู” และคำว่า “บุคลากรทางการศึกษา” ไว้ว่า “ข้าราชการครู” หมายความว่า ผู้ประกอบวิชาชีพครูตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากร ทางการศึกษา โดยมีทำหน้าที่หลักทางด้านการศึกษา กล่าวคือ การสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ ของผู้เรียน “บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ผู้บริหารงานด้านการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ดูแล และบริหารงานเกี่ยวกับการศึกษา รวมถึงการบริหารงานบุคคล ได้แก่ ตำแหน่งผู้บริหาร สถานศึกษา คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา สำหรับตำแหน่งผู้บริหารการศึกษา คือ ผู้อำนวยการ เขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ให้การผู้สนับสนุนการศึกษา และเป็นผู้ให้บริการเกี่ยวกับการ จัดการเรียนการสอน การนิเทศการบริหารการศึกษา

กล่าวโดยสรุปคือ ข้าราชการครูมีบทบาทหน้าที่หลักเกี่ยวกับงานด้านการเรียนการสอน ด้านวิชาการต่าง ๆ ส่วนบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทในด้านการบริหารงานด้านการศึกษา งานนโยบาย ตลอดจนงานบริหารงานบุคคลและดูแลด้านการสนับสนุนการบริหารการศึกษา

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการให้คุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) หมายถึง ความมีค่าของมนุษย์แต่ละคน ทั้งในแง่ของควมมีค่าในตัวของผู้นั้นเองและในสถานภาพของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นส่วนที่เป็นสาระสำคัญของมนุษย์แต่ละคนอันที่ไม่อาจจะพรากเสียได้ การที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลายเป็นสาระสำคัญของมนุษย์แต่ละคนที่ไม่อาจพรากได้ ทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลายเป็นความหมายจำเพาะและเป็นตัวกำหนดความหมาย

“คณาจารย์” หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้าน การสอนและการวิจัยในสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐ

“บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา รวมทั้งผู้สนับสนุน การศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ การบริหารการศึกษา และปฏิบัติงานอื่นในหน่วยงานการศึกษา

ของความเป็นมนุษย์ไปโดยปริยาย² ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน โดยไม่คำนึงถึงอายุ เพศ สีผิว ศาสนา หรือสัญชาติ เมื่อก้าวถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มักไม่คำนึงถึงความสามารถทางสติปัญญาในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ของผู้นั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า มีเพียงความเป็นมนุษย์เท่านั้นที่เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ความมีศักดิ์ศรี ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนดังกล่าวกลายเป็นแก่นสาระสำคัญตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ อย่างปฏิเสธไม่ได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจถูกพราก หรือทำให้สูญหายไปด้วยวิธีการใด ๆ ได้³

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นหลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน โดยเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความมีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกัน ดังนั้น การปฏิบัติต่อกันจึงต้องเคารพในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม การทำร้ายหรือทำทรมานอย่างทารุณ โหดร้าย การลงโทษด้วยวิธีการใด ๆ ที่เป็นการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ หรือกระทำการใด ๆ ที่เป็นการดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การนำคนมาเป็นทาส การค้ามนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะยอมรับได้ ทั้งนี้ ในระดับนานาชาติ แนวความคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948) (UDHR) ที่บัญญัติรับรองว่า มนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมาพร้อมอิสรภาพ เสรีภาพ เกียรติศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนต่างมีเหตุผลและมีมโนธรรม และควรประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณความเป็นภราดร⁴ และเป็นหลักการที่บังคับใช้กับบุคคลทั่วไป ตามมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จะต้องดำเนินการตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และกฎหมายที่ตราจะต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และไม่อาจตรากฎหมายที่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลดังที่ระบุไว้

² Klaus Kübler. (1965). *Über Wesen und Begriff der Grundrechte*. Diss: Tübingen. s. 90.

³ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา. (2549). *หลักการใช้อำนาจขององค์กรที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 23-24.

⁴ ข้อ 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาอิสระเสรีและเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรี และสิทธิทุกคนได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมีมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันอย่างฉันพี่น้อง (Article 1 All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.)

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26 ที่บัญญัติคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การลงโทษโดยวิธีทารุณ โหดร้ายหรือการปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่ขัดต่อปณิญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน⁵

ย้อนไปราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 (15th Century) ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสถานะเป็นเพียงผู้ถูกกระทำในทางคดีไม่มีสิทธิใด ๆ ในการต่อสู้คดี กล่าวคือ ผู้ปกครองมีอำนาจในการกำหนดวิธีการชำระคดีตามวิธีและแนวทางที่ตนต้องการ หลักการปกครองโดยกฎหมาย (the Rule of Law) ยังไม่ถูกยอมรับ ผู้ถูกกล่าวหาจึงไม่มีสิทธิใด ๆ ในทางคดี ไม่มีสิทธิในการนำพยานที่จะเบิกความยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเองเพื่อเข้าให้การในคดี ผู้ปกครองจะเป็นผู้กำหนดเองว่าใครบ้างที่จะมาให้การได้บ้าง การชำระคดีความในยุคสมัยนี้ใช้วิธีการทรมานผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ เพราะคำรับสารภาพของผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ประชาชนรู้ถึงการชำระสะสางในคดีนั้นได้ดำเนินการโดยถูกต้องชอบธรรมแล้ว จึงกล่าวได้ว่าในยุคสมัยนี้มีการจับกุมดำเนินคดีจำคุกหรือประหารชีวิตผู้ถูกกล่าวหาได้ตามอำเภอใจ และไม่มีกระบวนการที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เนื่องจากในยุคสมัยนี้ไม่มีหลักการปกครองโดยกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ที่ดีและเป็นธรรมเพียงพอต่อมาเกิดความตื่นตัวและเคลื่อนไหวตอบโต้ต่อการใช้อำนาจกล่าวหาดำเนินคดีต่อบุคคลตามอำเภอใจและความทารุณโหดร้ายที่เกิดในระหว่างสงคราม โลกครั้งที่สองอย่างแพร่หลายในสังคมระดับนานาชาติ จึงเป็นที่มาของปณิญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 ข้อ 3⁶ ที่รับรองว่า บุคคลมีสิทธิที่จะมีชีวิตมีเสรีภาพ และความมั่นคงปลอดภัย และในข้อ 10⁷ บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับความเท่าเทียมกันในการพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการและเปิดเผย โดยคณะบุคคลที่มีความเป็นอิสระและเป็นกลางในการตัดสินสิทธิและข้อผูกพันใด ๆ และคดีอาญาใด ๆ ที่ถูกกล่าวหาโดยปณิญาสากกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 ได้รับรองเรื่องความเป็นธรรม (Fair) ในการดำเนินคดี

⁵ อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2544). *การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 64 - 65.

⁶ ข้อ 3 บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในเสรีธรรมและความมั่นคงแห่งร่างกาย (Article 3 Everyone has the right to life, liberty and security of person.)

⁷ ข้อ 10 บุคคลชอบที่จะเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นทางการและเปิดเผย โดยศาลซึ่งเป็นที่อิสระและไร้อคติในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา (Article 10 Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.)

และต่อมาหลักการและแนวคิดเรื่องการดำเนินคดีที่เป็นธรรมได้รับการพัฒนาจนเกิดการยอมรับ และตอบสนองอย่างต่อเนื่อง⁸

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กำหนดมาตรการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ของบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอน ผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษ คดีอาญาถือเป็นกลุ่มคนบุคคลหนึ่งที่ไม่อาจจะเลยได้ บุคคลเหล่านั้นควรที่จะต้องได้รับการปฏิบัติ ที่เหมาะสมถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งความเชื่อนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (the Philosophy of Natural Law) ปรัชญากฎหมายธรรมชาติเริ่มต้นที่อารยะธรรมยุคกรีกโบราณ คือ รัฐสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ประชาชนมีหน้าที่สร้างรัฐ โดยต้องยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน และรัฐต้องเป็นหลักประกันในทุกด้านแก่ประชาชน กฎหมายธรรมชาติเกิดมาด้วยตนเอง โดยที่มนุษย์ไม่ได้กำหนดเป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐ คือ การใช้เหตุผลเป็นกฎเกณฑ์อุดมคติ ที่มีขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างเอกชนกับกลุ่มบุคคลส่วนรวม และสมดุลระหว่างเสรีภาพ ส่วนบุคคลกับความเสมอภาคของทุกคน การใช้ชีวิตของมนุษย์ตามปรัชญาดังกล่าวจะเป็นไปได้ ก็ต่อเมื่อดำเนินการภายใต้หลักเหตุผลและความยุติธรรม กล่าวคือ ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย และกฎหมายต้องสอดคล้องกับธรรมชาติมนุษย์มากที่สุด โดยหารคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพบุคคล โดยนักปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้ให้คำนิยามในเรื่องกฎหมายกับการปกครอง ดังนี้⁹

1. John Locke (ค.ศ. 1632 - ค.ศ. 1704) กล่าวว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ดีเป็นคนมีเหตุผล มีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ และรู้จักเคารพเสรีภาพของกันและกัน รัฐมีหน้าที่เพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิ ในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของประชาชน และรัฐไม่อาจทำลายสิ่งเหล่านี้ได้

2. Jean-Jacques Rousseau (ค.ศ. 1712 - ค.ศ. 1778) กล่าวว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ดีมีสิทธิ และเสรีภาพไม่จำกัดแต่ไม่มีความมั่นคงในเสรีภาพ เพื่อให้เกิดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพ มนุษย์จึงตกลงทำสัญญาประชาคมสละสิทธิและเสรีภาพเพื่อให้ผู้ปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และปกป้องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน

⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). *หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 271.

⁹ สุพิศ ประณีตพลกรัง. (2566). *หลักและทฤษฎีกฎหมายอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 177.

สำหรับมุมมองด้านกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาติมองว่า กฎหมายไม่สมบูรณ์เนื่องจากกฎหมายไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามสิทธิตามธรรมชาติได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมาตกลงมาอยู่ร่วมกัน โดยก่อตั้งอำนาจปกครองขึ้นเพื่อให้ผู้ปกครองใช้อำนาจบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อให้เกิดความสันติสุขและความสงบเรียบร้อยในสังคม สัญญาประชาคมนี้ ผู้ปกครองให้สัญญากับพลเมืองว่าจะใช้อำนาจเพื่อการดูแลความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม และพลเมืองสัญญาว่าจะเชื่อฟังอำนาจปกครอง แต่ผู้ปกครองต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายธรรมชาติด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ปกครองฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติอย่างร้ายแรง พลเมืองก็อาจอ้างสิทธิป้องกันตามกฎหมายขึ้นเป็นข้อต่อสู้ที่จะต่อต้านอำนาจปกครองได้ โดยมีทฤษฎีว่า มนุษย์เกิดมามีสิทธิขั้นพื้นฐานบางประการติดตัวมาตามธรรมชาติแล้ว และกฎหมายธรรมชาตินั้นอยู่เหนือปรากฏการณ์ทั้งหลาย

กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยยอมรับเอาหลักการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เช่น บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำความผิด ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนการมีคำพิพากษาถึงเป็นที่สุดท้ายและจะแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ (Innocent) เพียงแต่ไม่อาจใช้วิธีการทรมานเพื่อให้ได้มาซึ่งสารภาพ เพราะถือว่าเป็นการลงโทษก่อนที่จะมีการพิจารณาและพิพากษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาไว้โดยละเอียด รวมถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติรายละเอียดการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาไว้หลายประการ เช่น ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ พนักงานสอบสวน (Inquiry Official) ต้องให้โอกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้ ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนตักเตือน พุดให้ท้อใจหรือใช้กลอุบายอื่นใด ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการให้คำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างไร ๆ ในเรื่องที่ต้องหา นั้น ทั้งนี้ หลักการเหล่านี้

ถูกกำหนดขึ้นเพื่อจำกัดและสร้างขั้นตอนการใช้อำนาจรัฐให้มีหลักประกันที่ดีที่สุดที่จะให้สิทธิแก่ผู้ถูกกล่าวหาอย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดี เพื่อป้องกันการลงโทษทางอาญาผู้บริสุทธิ์¹⁰

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้ยอมรับหลักการ *ne bis in idem* ซึ่งเป็นหลักการที่รองรับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยความคุ้มครองบุคคลจากการถูกดำเนินคดีในศาลมากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับการกระทำที่ความผิดอันเป็นฐานแห่งการถูกดำเนินคดีที่ศาลได้พิพากษายกฟ้องแล้ว หรือได้พิพากษาลงโทษในการกระทำที่ถูกกล่าวหาแล้ว แนวความคิดภายใต้หลักการนี้ได้ให้เหตุผลว่าการดำเนินคดีหลายครั้งต่อผู้ถูกกล่าวหาในการกระทำครั้งเดิมที่ผู้ถูกพิจารณาและพิพากษาไปแล้วถือเป็นความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกดำเนินคดี และถูกบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งมาตรา 39 (4)¹¹ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปเมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้องจะนำคดีมาฟ้องใหม่ไม่ได้ถือว่าคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง และต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยต้องถูกดำเนินคดีในคดีนั้นอย่างแท้จริงไม่ใช่เพียงดำเนินคดีในลักษณะสมยอมกัน โดยคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในคดีก่อนย่อมมีผลทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปตามมาตรา 39 (4) จะต้องเป็นกรณีที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีแก่จำเลยอย่างแท้จริง หากคดีก่อนเป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีกันอย่างสมยอมเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องโดยหวังผลป้องกันมิให้รัฐสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีต่อจำเลยได้อีกและไม่ใช่เป็นการดำเนินคดีแก่จำเลยที่แท้จริงสิทธินำคดีอาญามาฟ้องจึงยังไม่ระงับซึ่งแตกต่างจากกรณีการลงโทษบุคคลตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ ตามมาตรา 7 (2) (3)¹²

¹⁰ ปกป้อง ศรีสนิท. (2563). *สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 19.

¹¹ มาตรา 39 สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปดังต่อไปนี้

- (1) โดยความตายของผู้กระทำความผิด
- (2) ในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้องหรือยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย
- (3) เมื่อคดีเลิกกันตามมาตรา 37
- (4) เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง

๑๓๑

๑๓๑

¹² มาตรา 7 ผู้ใดกระทำความผิดดังระบุไว้ต่อไปนี้ผู้นอกราชอาณาจักรจะต้องรับโทษในราชอาณาจักร คือ

- (1) ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 107 ถึงมาตรา 129
- (2) ความผิดเกี่ยวกับการปลอมและการแปลง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 240 ถึงมาตรา 249 มาตรา 254 มาตรา 256 มาตรา 257 และมาตรา 266 (3) และ (4)

มาตรา 8¹³ และมาตรา 9¹⁴ ประมวลกฎหมายอาญา ที่กฎหมายห้ามไม่ให้ลงโทษผู้นั้นในราชอาณาจักร เพราะการกระทำนั้นถ้าได้มีคำพิพากษาของศาลในต่างประเทศอันถึงที่สุดให้ปล่อยตัวผู้นั้น หรือศาลในต่างประเทศพิพากษาให้ลงโทษและผู้นั้นได้พ้นโทษแล้ว¹⁵

กล่าวโดยสรุป หลักการไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้ง *ne bis in idem* ถือเป็นหลักการ ที่มีแนวคิดเพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมสิทธิขั้นพื้นฐานบางประการติดตัวมาตามธรรมชาติ

2.4 หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ หรือ *ne bis in idem* เป็นหลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์มิให้บุคคลต้องรับโทษสำหรับการกระทำผิดเพียงครั้งเดียวสองครั้ง มาจากแนวคิดว่าบุคคลจะไม่เดือดร้อนซ้ำสองในการกระทำครั้งเดียวได้ถูกนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายในเรื่อง

(2 ทวิ) ความผิดเกี่ยวกับเพศตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 282 และมาตรา 283

(3) ความผิดฐานชิงทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 339 และความผิดฐานปล้นทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 340 ซึ่งได้กระทำในทะเลหลวง

¹³ มาตรา 8 ผู้ใดกระทำความผิดนอกราชอาณาจักร และ

(ก) ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นคนไทย และรัฐบาลแห่งประเทศที่ความผิดได้เกิดขึ้น หรือผู้เสียหายได้ร้องขอให้ลงโทษ หรือ

(ข) ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นคนต่างด้าว และรัฐบาลไทยหรือคนไทยเป็นผู้เสียหาย และผู้เสียหายได้ร้องขอให้ลงโทษถ้าความผิดนั้นเป็นความผิดคงระบุนไว้ต่อไปนี้จะต้องรับโทษภายในราชอาณาจักร คือ

(1) ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 217 มาตรา 218 มาตรา 221 ถึงมาตรา 223 ทั้งนี้ เว้นแต่กรณีเกี่ยวกับมาตรา 220 วรรคแรก และมาตรา 224 มาตรา 226 มาตรา 228 ถึงมาตรา 232 มาตรา 237 และมาตรา 233 ถึงมาตรา 236 ทั้งนี้ เฉพาะเมื่อเป็นกรณีต้องระวางโทษตามมาตรา 238

(2) ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 264 มาตรา 265 มาตรา 266 (1) และ (2) มาตรา 268 ทั้งนี้ เว้นแต่กรณีเกี่ยวกับ มาตรา 267 และมาตรา 269

(3) ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 276 มาตรา 280 และมาตรา 285 ทั้งนี้ เฉพาะที่เกี่ยวกับ มาตรา 276

๑๓๑

๑๓๑

¹⁴ มาตรา 9 เจ้าพนักงานของรัฐบาลไทยกระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 147 ถึงมาตรา 166 และมาตรา 200 ถึงมาตรา 205 นอกราชอาณาจักร จะต้องรับโทษในราชอาณาจักร

¹⁵ อุดม รัฐอมฤต และคณะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 202.

การห้ามดำเนินคดีซ้ำ และเป็นหลักสากลที่ระบบกฎหมายทุกประเทศยอมรับ จึงต้องศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี รวมถึงข้อยกเว้นของหลักการดังกล่าว

2.4.1 ความเป็นมาของหลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำมีต้นกำเนิดในสมัยกรีกและโรมันถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นการทั่วไป และเป็นส่วนหนึ่งในหลักแห่งความเป็นสากลของความยุติธรรม และเป็นหลักการแห่งความเป็นสากลของความรู้สึชอบ (The universal law of reason, justice and conscience)¹⁶ กล่าวคือ มีความรู้สึกชอบธรรมฝังแน่นอยู่ในหลักกฎหมายและต่อต้านความคิดที่จะพิจารณาผู้ถูกกล่าวหามากกว่าหนึ่งครั้งในความผิดเดียวกัน

หลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำปรากฏช่วงศตวรรษที่ 12 ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) อธิบายหลักการนี้ว่าพระเจ้าทรงห้ามมิให้ลงโทษการกระทำเดียวกันถึงสองครั้ง และมีแนวคิดมาจากความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจากหลักกฎหมายปิดปาก คำพิพากษาเป็นคำตัดสินของกษัตริย์ มีความศักดิ์สิทธิ์ และต้องยอมรับเป็นที่ยุติซึ่งไม่อาจพิสูจน์หรือเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้ ซึ่งหลักการดังกล่าวเชื่อว่าการฟ้องร้องควรมีที่สิ้นสุดและมีข้อยุติ และบุคคลไม่ควรที่จะต้องได้รับความเสี่ยงภัยทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาถึงสองครั้งในการกระทำผิดครั้งเดียว¹⁷

การพิจารณาเกี่ยวกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำถูกใช้ใน ช่วงศตวรรษที่ 13 ซึ่งเกิดการพิพาทระหว่างเซนต์ โธมัสและพระเจ้าเฮนรีที่ 2 เนื่องจากเกิดปัญหาว่าจำเลยถูกศาลอาณาจักรลงโทษในความผิดหนึ่งมาแล้ว ต่อมาจำเลยคนเดียวกันถูกศาลอาณาจักรพิพากษาลงโทษอีก จึงเกิดแนวคิดที่จะนำหลักการห้ามฟ้องซ้ำ (Double Jeopardy) มาใช้ในการพิจารณาคดี¹⁸

ในภายหลังตุลาการ (Judiciary) ซึ่งฐานะเป็นผู้ช่วยประมุขของรัฐได้ประกาศให้มีหลักการคุ้มครองคู่ความว่าด้วยหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ โดยให้ตุลาการโรมันยึดมั่นอยู่บนรากฐานของความยุติธรรม โดยแสดงออกมาในชื่อว่าหลัก Res judicata หรือ *res adjudicate* ซึ่งเป็นหลัก

¹⁶ Mulford Q. Sibley. (1972) Conscience, Law, and the Obligation to obey. *The Monist*. 54(4), Oxford University Press. p. 556.

¹⁷ พงศ์อาจ ตรีกิจวัฒนากุล. (2525). *กฎหมายปิดปาก*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 210-211.

¹⁸ James E. King. (1979). *The Problem of Double Jeopardy in successive federal - state prosecution: A fifth amendment solution*. Stan. L. Rev. p. 477, p. 479 F.N. (6).

ที่ใช้ในคดีแพ่ง ส่วนคดีอาญาใช้ชื่อว่า *Autrefois acquit*, *Autrefois convict* กล่าวคือ หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นหลักการทั่วไปใช้ได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา โดยใจความสำคัญของหลักการคือ เมื่อศาลพิพากษาคดีเป็นที่สุดแล้วย่อมเป็นอันยุติ ผู้หนึ่งผู้ใดจะรื้อฟื้นเรื่องเดิมมาฟ้องร้องใหม่อีกไม่ได้ และหลักการดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายโรมันและถูกนำไปใช้เป็นสภานิติบัญญัติมาโดยตลอด ดังนี้¹⁹

1. *nemo bis punitur pro eodem delicto* แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า No one ought to be punished twice for the same offense. หรือ No man shall be place in peril of legal penalties more than once upon same accusation. หมายความว่า การกระทำความผิดครั้งเดียวหรือกรรมเดียวเป็นการผิดกฎหมายบทเดียวกันหรือหลายบทก็ตาม จำเลยจะต้องรับโทษเพียงครั้งเดียวเท่านั้น จะลงโทษจำเลยในการกระทำเดียวกันสองครั้งไม่ได้เด็ดขาด²⁰

2. *nemo debet bis vexari pro una et eadeh causa* แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า No man ought to be twice trouble or harassed for one and the same cause. หมายความว่า บุคคลจะต้องถูกรังควาน หรือรับความลำบากสองครั้งเนื่องจากการกระทำความผิดครั้งเดียว²¹ โดยหลักการนี้เป็นที่รู้จักกันในสำนวนย่อ ๆ ว่า “*ne bis in idem*”

ใน ค.ศ. 1641 หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นที่ยอมรับในนานอารยประเทศและปรากฏใน The Massachusetts Body of Liberties ซึ่งเป็นหลักการห้ามฟ้องซ้ำและหลักการนี้ถูกระบุใน Bill of Rights ในรูปของ Double Jeopardy²²

ในการประชุมใหญ่สหประชาชาติที่ซานฟรานซิสโก เมื่อวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1945 ที่ประชุมใหญ่ได้ลงมติรับรองกฎบัตรสหประชาชาติ โดยในกฎบัตรสหประชาชาติเป็นการแสดงเจตนารมณ์ของสหประชาชาติที่ต้องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจัง และได้มีการก่อตั้งคณะรัฐมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติเพื่อบำบัดการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน

¹⁹ พิชัยศักดิ์ หวังยงกูร. (2554). *รวมศัพท์และภาษานิติบัญญัติไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 3.

²⁰ August Wilhelm Heffter. (1873). *Non bis in idem with regard to the printed draft of a “German Criminal Procedure Code”*. German: Trowitzsch, p. 5.

²¹ จุฑามาส เกียรติวรศรีกุล. (2561). *การฟ้องคดีอาญา : ศึกษากรณีผู้เสียหายช่วยเหลือจำเลยในคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 32.

²² John C. Klotter and Jacqueline R. Kanovitz. (1977). *Constitutional law for police*. Cincinnati: Anderson Publishing Co. p. 286.

ในนามสหประชาชาติ และได้จัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ จากนั้น คณะกรรมการได้ยกร่างสาสน์รับรองสิทธิมนุษยชน²³ คือ ร่างปฏิญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) เพื่อดำเนินการให้มีมาตรการคุ้มครองสิทธิของบุคคล ในรัฐต่าง ๆ โดยที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติได้มีมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาสาระเป็นการรับรองสิทธิพื้นฐาน ของมนุษย์²⁴

หลักการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำถูกบัญญัติไว้ในปฏิญญาปฏิญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน แต่บทบัญญัติดังกล่าวมิได้เป็นบทบังคับให้รัฐสมาชิกต้องปฏิบัติตามแต่อย่างไร เพียงชวนให้ รัฐสมาชิกถือปฏิบัติตาม แต่รัฐสมาชิกในขณะนั้นเพิกเฉยต่อบทบัญญัติปฏิญญาดังกล่าว เนื่องจากเป็นเพียงมาตรการทั่วไปของทุกชนชาติ ทุกคน และทุกองค์การของสังคมต่าง ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอและพยายามสร้างความเข้าใจให้ศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้มีการเคารพ ต่อสิทธิและเสรีภาพ และให้ใช้มาตรการก้าวนำทั้งในระดับชาติ ระดับสากล ให้เป็นที่ยอมรับ และมีประสิทธิภาพ²⁵

การพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับเรื่องการห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำในสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1953 เป็นคดีระหว่าง Bartkus v. Illinois เมื่อ Bartkus ถูกพิจารณาใน Federal District Court ในตำบล ทางตอนเหนือของรัฐ Illinois ถูกพิจารณาในความผิดข้อหาปล้นทรัพย์ โดยถูกขุนชี้ขาดให้ยกฟ้อง ต่อมารัฐ Illinois ได้ยื่นฟ้อง Bartkus โดยมีข้อเท็จจริงเหมือนกับคดีแรกและถูกขุนชี้ขาดว่ามีความผิดและถูกลงโทษจำคุกตลอดชีวิต จำเลยยื่นอุทธรณ์ว่าเคยถูกพิจารณา และพิพากษามาในคดีเดียวกันแล้วแต่ศาลอุทธรณ์ยกคำร้อง ซึ่งเรื่องดังกล่าวผู้พิพากษาคนหนึ่ง ที่นั่งพิจารณาคดีได้มีความเห็นแย้งว่าศาลไม่ควรรับพิจารณาคดีนี้อีก เนื่องจากเป็นการฟ้องซ้ำ ในคดีอาญา (Double Jeopardy)²⁶

²³ กุลพล พลวัน. (2554). *การบริหารกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 252:

²⁴ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: เดือนตุลา. หน้า 96 - 97.

²⁵ สุข เปรุณาวิน. (2512). *คำสอนชั้นปริญญาตรีกฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 2 ความตกลงระหว่างประเทศ ประกอบการศึกษาวิชากฎหมายระหว่างประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 91.

²⁶ จุฑามาส เกียรติวรศรีกุล. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 21. หน้า 34.

ใน ค.ศ. 1966 องค์การสหประชาชาติลงความเห็นว่าจะต้องมีอนุสัญญาที่มีผลใช้บังคับในทางกฎหมายกับประเทศที่ลงนามในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1945 ต้องปฏิบัติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเพื่อให้การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงเริ่มร่างกติการะหว่างประเทศขึ้น 2 ฉบับ คือ (1) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 โดยที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติได้รับรองเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 ซึ่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ. 1976 และ (2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมือง มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1976²⁷

ใน ค.ศ. 1998 กำหนดกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ คือ ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 (Rome Statute of the International Criminal Court 1998) เพื่อมิให้บุคคลผู้ก่ออาชญากรรมระหว่างประเทศที่มีความร้ายแรงหลบหนีการกระทำความผิดประเทศต่าง ๆ จึงกำหนดให้มีศาลอาญาระหว่างประเทศเพื่อเสริมเขตอำนาจศาลทางอาญาของรัฐ และได้บัญญัติหลักการของการที่จะไม่พิจารณาเพื่อลงโทษสองครั้งในการกระทำความผิดครั้งเดียวไว้ในธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 เพื่อเกิดสภาพเด็ดขาดทางกฎหมาย และห้ามมิให้ศาลอาญาระหว่างประเทศดำเนินการลงโทษแก่บุคคลที่ได้รับการพิจารณาพิพากษาเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่บุคคลได้ก่อขึ้น ไม่ว่าศาลนั้นจะมีคำพิพากษาให้ลงโทษหรือพ้นโทษมาแล้วก็ตาม ห้ามการดำเนินคดีซ้ำซึ่งมีหลักการห้ามดำเนินคดีกับบุคคลที่ศาลได้พิจารณาพิพากษาเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมแล้ว หากบุคคลนั้นได้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือพ้นโทษมาแล้ว²⁸ รวมถึงห้ามมิให้ศาลอื่นลงโทษบุคคลใดสำหรับการกระทำความผิดเดียวกัน หากบุคคลนั้นได้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือพ้นโทษมาจากศาลแล้ว และห้ามมิให้ลงโทษบุคคลใดที่ได้รับการพิจารณาพิพากษาลงโทษโดยศาลอื่น สำหรับการกระทำความผิดที่ศาลได้ดำเนินการลงโทษเกี่ยวกับการกระทำความผิดเดียวกันนั้น เว้นแต่ ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการอย่างอิสระหรือเที่ยงธรรมตามบรรทัดฐานที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายต่างประเทศ²⁹

²⁷ ประชุม โจนฉาย. (2553). *วิวัฒนาการของกฎหมายโรมัน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 16.

²⁸ ชัชพงษ์ วงษ์เหรีญทอง. (2558). *การดำเนินคดีซ้ำ : ศึกษาผลคำพิพากษาศาลต่างประเทศต่อการฟ้องคดีอาญาในประเทศไทย*. คุยฉินพนธ์ คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 25.

²⁹ ประชุม โจนฉาย. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 18.

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ *ne bis in idem* มีที่มาจากแนวคิดที่ต้องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และมาจากแนวคิดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพินัยกรรม โดยมิเจตนารมณ์เพื่อจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จึงถือเป็นแนวคิดที่ต้องการให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรมและหลักประกันเสรีภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและความยุติธรรมตามธรรมชาติอันเป็นรากฐานของความยุติธรรม ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี³⁰ เป็นหลักที่ทำให้คุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ทุกด้าน โดยรัฐมีหน้าที่ป้องกันมิให้ประชาชนถูกล่วงละเมิดจากการกระทำอันมิชอบ และจะต้องให้ความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล การใช้อำนาจของรัฐจะกระทำการใด ๆ ได้เมื่อมีกฎหมายที่ถูกตราโดยฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดให้อำนาจไว้ ทั้งนี้ หลักการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐเป็นผู้ทรงอำนาจมีความจำเป็นต้องใช้อำนาจเพื่อให้สังคมสงบสุข แต่การใช้อำนาจดังกล่าวที่มากเกินไปย่อมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม ดังนั้น เมื่อบุคคลใดต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลนั้นจะเป็นผู้ต้องสงสัย ผู้ถูกกล่าวหา ผู้กระทำความผิด ผู้ต้องโทษ ผู้เสียหาย พยาน หรือผู้ถูกปฏิบัติในการใช้อำนาจหน้าที่ประการใด ๆ มีโอกาสที่จะถูกกระทบในทางที่ไม่ชอบได้ จึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจากการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมที่เหมาะสม เนื่องจากวิธีการลงโทษทางอาญาเป็นการลงโทษที่กระทบกระเทือนถึงสิทธิในร่างกาย เสรีภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของบุคคลทั้งสิ้น โดยอาจกำหนดมาตรการทางกฎหมายให้เป็นตัวกำหนดว่าต้องรับผิดชอบต่อการกระทำใดบ้าง และจะต้องรับโทษอย่างไร โดยคำนึงความเสียหายจากการกระทำเมื่อพิจารณาถึงวิธีการลงโทษที่ได้รับแล้ว หากมีการดำเนินคดีซ้ำก็ย่อมเกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้กระทำความผิด แนวความคิดนี้จึงเกิดการผลักดันให้เกิดรูปธรรมขึ้น

ประเทศอังกฤษ ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงแนวคิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้แก่ Magna Carta ค.ศ. 1215 และ The English Bill of Right ค.ศ. 1689 มีการกล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ดังนี้

³⁰ รัชชพัฒน์ ประมวลวิทย์. (2565). *ปัญหาการดำเนินคดีซ้ำ: ศึกษากรณีคณะกรรมการ ป.ป.ช. มอบหมายคดีให้พนักงานสอบสวนดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 29.

1. การจับและการค้นจะต้องกระทำโดยอาศัยมูลเหตุอันสมควร การออกหมายโดยปราศจากเหตุอันชอบธรรมจะกระทำมิได้ และต้องมีการสาบานหรือสัตยาบัน

2. บุคคลไม่ต้องตอบคำถามในทางอาญา เว้นแต่ ได้รับข้อกล่าวหาจากคณะลูกขุนใหญ่นอกจากประเทศอยู่ในภาวะสงคราม และบุคคลไม่ถูกกล่าวหาในความผิดเดียวกันสองครั้งหรือไม่ถูก ตัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ ทรัพย์สิน เว้นแต่ มีกฎหมายบัญญัติไว้³¹

สหรัฐอเมริกา ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงแนวคิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ คือ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1791 มีการกล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล³²

1. การตรวจค้นบุคคล เคหสถาน ทรัพย์สิน หรือเอกสาร ต้องมีหมายค้น

2. การพิจารณาคดีอาญาที่มีโทษหนักจะต้องผ่านลูกขุน และในความผิดเดียวกันจะมีการพิจารณาซ้ำไม่ได้

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาเป็นการอธิบายการที่รัฐมอบหมายให้อำนาจให้ฝ่ายตุลาการ โดยฝ่ายตุลาการมีอำนาจทำคำพิพากษาคดีนำบทกฎหมายมาใช้กับคดี และนำเหตุผลมาใช้ในการพิพากษา โดยการพิพากษาคดีของศาลไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของบุคคลใด ๆ และไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจใด ๆ และเมื่อมีคำพิพากษาย่อมมีผลผูกพันคู่ความในคดี ซึ่งคู่กรณีในคดีจะถูกขจัดวางจากการกระทำของตนเองในการกล่าวอ้างสิทธิที่จะกระทบกระเทือนคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่ให้นำคดีที่มีมูลกรณีเดียวกันไปฟ้องร้องอีกหรือไม่อาจนำพยานหลักฐานอื่นภายนอกการพิจารณาขอพิสูจน์ต่อศาล รวมทั้ง ไม่อาจหยิบยกกรณีเดียวกันนี้ขึ้นกล่าวอ้างต่อศาลได้อีก และศาลก็ไม่มีอำนาจที่จะแก้ไขผลคำพิพากษาใด ๆ ภายหลังศาลได้อ่านคำพิพากษาคำพิพากษาย่อมมีผลตามกฎหมาย และศาลก็หมดอำนาจลงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมทำให้กระบวนการยุติธรรมมีความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ หากคำพิพากษาไม่มีความแน่นอนย่อมส่งผลให้เกิดความวุ่นวาย ยุ่งยาก ซ้ำซ้อน และเกิดปัญหาความสงบสุขของประชาชนด้วย³³

³¹ นพนิติ สุริยะ. (2559). *สิทธิมนุษยชน : แนวคิดการคุ้มครอง (Human Rights :Conception and Protection)*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 28.

³² คณิต ณ นคร. (2566). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 150.

³³ พีรพิชญ์ วงศ์วัฒนสานต์. (2554). *หลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 97.

2.4.2 ความหมายและลักษณะของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อธิบายความหมายของการดำเนินคดีซ้ำในคดีอาญาว่าการดำเนินคดีอาญาจะต้องเป็นการดำเนินการใหม่ การดำเนินคดีซ้ำจึงเป็นเรื่องต้องห้าม ซึ่งการเป็นคดีใหม่ไม่ได้มีเพียงเหตุที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาด และเป็นด้วยเหตุยังไม่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องเท่านั้น ในคดีอาญาเมื่อยื่นฟ้องต่อศาลไว้แล้ว และคดียังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล โดยหลักจะไม่อาจดำเนินคดีเรื่องเดียวกันไม่ได้ การที่คดีอยู่ระหว่างการพิจารณาจึงถือเป็นเงื่อนไขระงับคดีอย่างหนึ่ง และต้องห้ามตามหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำ³⁴

ศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล อธิบายเกี่ยวกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำตามมาตรา 147³⁵ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในกรณีที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีคำสั่งดังกล่าวย่อมมีผลห้ามมิให้มีการสอบสวนบุคคลนั้นอีก ซึ่งเป็นไปตามหลัก *ne bis in idem* โดยมีข้อพิจารณาเฉพาะในเรื่องของการกระทำเป็นหลัก โดยไม่พิจารณาว่าความผิดนั้นเป็นความผิดฐานเดียวกันหรือไม่³⁶

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ หมายความว่า บุคคลซึ่งเป็นผู้ต้องหาจะไม่ถูกรังควาน หรือได้รับความยากลำบากถึงสองครั้งในการกระทำความผิดเพียงครั้งเดียว³⁷

การดำเนินคดีซ้ำ เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดอันถือเป็นสภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในทางเนื้อหา ซึ่งคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดจะต้องเป็นกรณีที่ศาลได้พิจารณาและวินิจฉัยในเนื้อหาแห่งคดีและมีคำพิพากษาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษา (Res Judicata) หรือกรณีการดำเนินคดีในชั้นเจ้าพนักงานที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ทั้งสองกรณีดังกล่าวจะต้องปรากฏว่าเป็นการดำเนินคดีกับบุคคลคนเดียวกัน ครั้งเดียวกัน และเป็นการกระทำความผิดเดียวกันแล้ว การจะดำเนินคดีใหม่แก่บุคคลจากการกระทำเดียวกันอีกย่อมไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากขัดต่อหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ เว้นแต่จะเป็นกรณีปรากฏข้อยกเว้นตามกฎหมาย เช่น มีพยานหลักฐานใหม่อันสำคัญแก่คดีสำหรับกรณี

³⁴ คณิต ฒ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 271.

³⁵ มาตรา 147 เมื่อมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้ว ห้ามมิให้มีการสอบสวนเกี่ยวกับบุคคลนั้นในเรื่องเดียวกันนั้นอีก เว้นแต่จะได้พยานหลักฐานใหม่อันสำคัญแก่คดีซึ่งน่าจะทำให้ศาลลงโทษผู้ต้องหาผู้นั้นได้

³⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2563). *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 293.

³⁷ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 34.

ของการสอบสวนที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้วย่อมไม่สามารถดำเนินคดีได้อีก เว้นแต่จะมีพยานหลักฐานอันสำคัญแก่คดี ซึ่งทำให้ศาลลงโทษผู้ต้องหาได้ตามข้อยกเว้นกฎหมาย ดังนั้น เมื่อการดำเนินคดีซ้ำเป็นเงื่อนไขระงับคดีประการหนึ่ง หากปรากฏว่ามีเงื่อนไขระงับคดีในเรื่องใดแล้ว ย่อมถือว่าไม่อาจวินิจฉัยชี้ขาดเนื้อหาแห่งคดีได้อีกต่อไป ซึ่งกรณีดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อธิบายว่า พนักงานอัยการและศาลย่อมไม่มีอำนาจดำเนินคดีได้ และหากเงื่อนไขระงับคดีเกิดขึ้นภายหลังก็ไม่มีอำนาจดำเนินคดีอีกต่อไป และเมื่อพนักงานอัยการและศาลไม่มีอำนาจดำเนินคดีการชี้ขาดเนื้อหา คดีก็ย่อมจะกระทำมิได้ ดังนั้น พนักงานอัยการจะตั้งฟ้องหรือไม่ฟ้องไม่ได้ โดยศาลไม่มีอำนาจชี้ขาดหรือพิพากษาว่าจำเลยผิดหรือไม่ผิดไม่ได้ และจะต้องยุติระงับไว้ก่อนหรือต้องจำหน่ายคดี³⁸ สำหรับองค์ประกอบของข้อห้ามดำเนินคดีซ้ำในเรื่องเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อธิบายว่า ข้อห้ามดำเนินคดีซ้ำในเรื่องเดียวกันมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ (1) การเป็นบุคคลเดียวกัน และ (2) การเป็นการกระทำเดียวกัน ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองประการนี้จะต้องประกอบกันและจะทำให้เกิดข้อห้ามดังกล่าวขึ้น³⁹ ดังนั้น การพิจารณาข้อห้ามของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ จึงต้องพิจารณาองค์ประกอบสำคัญคือ ต้องเป็นบุคคลเดียวกัน และต้องเป็นการกระทำเดียวกัน โดยการกระทำต้องเป็นความผิดอาญาที่บุคคลผู้นั้นได้ผ่านการดำเนินการหรือดำเนินคดีของเจ้าพนักงาน หรือผ่านการพิจารณาของศาลมาแล้ว และไม่ว่าจะเป็นความผิดในฐานเดียวกันหรือไม่ โดยพิจารณาถึงการกระทำเดียวกันของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ

จากการศึกษาพบว่า หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำถูกนำมาใช้ในการดำเนินการทางปกครองโดยอธิบดีการดำเนินคดีอาญาและการดำเนินการที่มีโทษทางปกครองสำหรับผู้กระทำความผิดกรรมเดียวกัน โดยทั่วไปสามารถทำได้พร้อมกันไม่ขัดกับหลัก *ne bis in idem* แต่ต้องพิจารณาประเด็นอื่นประกอบด้วย กล่าวคือ ในความผิดอาญากับความผิดที่มีโทษทางปกครองเป็นลักษณะการคุ้มครองประโยชน์สังคมแบบเดียวกันหรือไม่ ถ้ากฎหมายทั้งสองคุ้มครองประโยชน์ต่างกันก็ย่อมดำเนินคดีได้ และเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบความผิดที่มีโทษทางปกครองกับองค์ประกอบทางอาญาแตกต่างกันหรือไม่ ถ้าไม่ก็ย่อมดำเนินคดีได้หากเป็นองค์ประกอบเดียวกันก็ถือว่าเป็นการดำเนินคดีซ้ำ และต้องห้ามตามหลัก *ne bis in idem*⁴⁰

³⁸ ธาณี วรภัทร์. (2558). *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 34.

³⁹ คณิต ฒ นคร. *อ้างแล้ว*เชิงอรรถที่ 32. หน้า 645.

⁴⁰ ปกป้อง ศรีสนิท. (2566). *กฎหมายอาญาชั้นสูง.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 50.

จึงเห็นได้ว่าหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นหลักการสำคัญที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่กระทำความผิด โดยป้องกันมิให้ต้องได้รับผลกระทบหรือการถูกลงโทษจากการกระทำอย่างเดียวกันของตนซ้ำซ้อนถึงสองครั้ง ซึ่งหลักการดังกล่าวมิได้นำไปใช้แต่เฉพาะในคดีอาญา แต่ยังสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาคดีที่มีโทษทางปกครองด้วย เช่น หากการกระทำความผิดมีลักษณะเดียวกัน องค์ประกอบเดียวกัน และมีโทษในคดีอาญาเป็นโทษปรับ ซึ่งมีโทษในคดีปกครองเป็นการปรับเช่นเดียวกัน ผู้กระทำความผิดย่อมสมควรได้รับโทษจากความผิดทางคดีอาญาเพียงครั้งเดียว และไม่สมควรที่จะถูกลงโทษทางปกครองซ้ำได้อีก ดังนั้น ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเพื่อมิให้มีการลงโทษหรือดำเนินคดีซ้ำแก่บุคคลผู้กระทำความผิดในเรื่องเดียวกัน โดยไม่มีเหตุอันสมควร และไม่ได้สัดส่วนสำหรับความผิด และต่อหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำและหลักนิติธรรมในกระบวนการดำเนินคดีอาญา

2.4.3 ทฤษฎีและหลักกฎหมายเกี่ยวกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเกิดขึ้นจากการถูกตั้งสมมติฐานและการตรวจสอบซ้ำ ๆ จนถูกพัฒนาขึ้นเป็นทฤษฎี หลักกฎหมาย และท้ายที่สุดได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป ซึ่งหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำมีทฤษฎีและหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ ดังนี้

(1) หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมในสังคมเริ่มขึ้นจากความต้องการของมนุษย์ที่อยู่รวมกลุ่มกันเป็นสังคม โดยมีเป้าหมายให้เกิดความสงบสุขของการอยู่ร่วมกันในทุกคนในสังคม ทุกคนในสังคมจึงได้ลงความเห็นร่วมกันว่าการใช้กำลังบังคับแก่กันไม่อาจผลักดันให้เกิดความสงบสุขได้ ในทางข้อเท็จจริงอาจเกิดข้อโต้แย้งหรือความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป เพียงแต่ทุกฝ่ายจะต้องตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิตามกฎหมายยอมทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันและอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขได้ ดังนั้น ในระบอบการเมืองการปกครองของสังคมโดยทั่วไป จึงจำเป็นต้องมีหลักนิติธรรมเพื่อนำมาใช้ในสังคม ในสังคมการเมือง การปกครองอาจเริ่มต้นจากกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงสู่การปกครองแบบเผด็จการได้ สืบเนื่องจากความเชื่อตามทฤษฎีสันติสนุนทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ที่อธิบายว่า ความมีอยู่แห่งอำนาจอธิปไตยเท่านั้นเป็นเจ้าของอำนาจเด็ดขาด และเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย ตลอดจนควบคุมให้เป็นไปตามคำสั่งของผู้มีอำนาจเด็ดขาด เพื่อรักษาความสงบสุขและระเบียบต่าง ๆ ไว้ที่ใดไม่มีกฎหมาย ย่อมทำให้มีรัฐตามธรรมชาติและอาจเป็นศัตรูต่อกัน จึงจำเป็นต้องมีการป้องกัน

จากสภาพสังคมที่โหดร้าย ด้วยการกำหนดให้มีและรักษาไว้ซึ่งกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ผู้นำบางประเทศอาจนำคำอธิบายดังกล่าวไปใช้สนับสนุนเพื่อการใช้อำนาจเกินขอบเขต และกลายเป็นการใช้อำนาจแบบเผด็จการไป แต่ด้วยความเห็นของโทมัส ฮอบส์ ย่อมแสดงถึงความสำคัญของกฎหมายเพื่อนำมาใช้บังคับแก่ประชาชนหรือสมาชิกของสังคมให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ขณะที่รัฐธรรมนูญมีเจตนารมณ์เดียวกันกับหลักการดังกล่าว⁴¹

การดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Rights to Fair Trial) เป็นหลักการพื้นฐานความยุติธรรมและสันติภาพ เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม เป็นเครื่องมือที่จะป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (Abuse of Power) เป็นหลักประกันต่อประชาชนว่าจะได้รับการปฏิบัติด้วยกระบวนการทางกฎหมายที่มั่นคง แน่นอน คาดหมายได้ และเป็นธรรมซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของหลักการปกครองโดยกฎหมายหรือที่รู้จักกันว่าหลักนิติธรรม⁴²

หลักนิติธรรมถือเป็นอุดมคติทางกฎหมายที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลไม่ให้ถูกล่วงละเมิดได้จากการกระทำไม่ชอบด้วยกฎหมายจากการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง⁴³ โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ต้องกระทำสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ให้แก่สมาชิกของสังคม มีขอบเขตที่ชัดเจน และมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจมิให้ก้าวล่วงเกินเลยต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งส่งผลให้สังคมมีหลักเกณฑ์กำหนดบทบาทของแต่ฝ่ายอย่างชัดเจน การดำเนินการต่าง ๆ จึงต้องดำเนินการตามกฎหมาย กติกา คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งย่อมได้รับการตรวจสอบหรืออาจถูกโต้แย้งได้ ทำให้สังคมมีการปกครองกันด้วยกฎหมายและเคารพกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญ ไม่มีผู้ใดกระทำการตามอำเภอใจได้เพราะไม่ว่าจะมีอำนาจตามกฎหมายใด ๆ อำนาจย่อมต้องตกอยู่ภายใต้ขอบเขตกติกา บุคคลทุกคนในสังคมก็ให้ความสำคัญเคารพสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน⁴⁴

⁴¹ วิจิตรา วิเชียรชม. (2564). *การควบคุมกฎหมายมิให้ขัดรัฐธรรมนูญกับองค์กรควบคุม เอกสารชุดความรู้ว่าด้วยสถาบันการเมือง ลำดับที่ 4*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 12-13.

⁴² ธนบาล ยุพาพันธ์. (2560). ปัญหาทางกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชนในการดำเนินคดีอาญาในศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498. *วารสารการศึกษาศาสตร์และการพัฒนาสังคม*. 13(2). หน้า 141.

⁴³ ต่อพงศ์ กิตติยานุพงศ์. (2561). *ทฤษฎีสิทธิขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 251.

⁴⁴ ชัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. *อ่าวแล้วเชิงอรธที่ 28*. หน้า 47.

หลักนิติธรรมถูกบทบัญญัติไว้หลักการในของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติเกี่ยวกับหลักนิติธรรมอย่างชัดแจ้งตามมาตรา 3 วรรคสอง⁴⁵ ซึ่งบัญญัติให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม และตามมาตรา 26⁴⁶ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการตรากฎหมายที่อาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลจะต้องดำเนินการตามเงื่อนไขที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญและจะต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และไม่อาจจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลไม่ได้⁴⁷

กล่าวโดยสรุป หลักนิติธรรมถือเป็นหลักประกันสิทธิของประชาชนมิให้รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ และป้องกันการเลือกปฏิบัติตามอำเภอใจ โดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานความเป็นธรรมตามกฎหมาย

(2) สิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนมาจากแนวความคิดของสิทธิตามธรรมชาติที่มองว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจน และมีอยู่กับตัวมนุษย์ทุกคนตลอดเวลา ซึ่งสิทธิดังกล่าวไม่ใช่อภิสิทธิ์ของบุคคลใด โดยเฉพาะ แต่เกิดจากหลักคิดที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และมีอำนาจชอบธรรมตามกฎหมายที่กฎหมายรับรองคุ้มครองและมีความเป็นอิสระ

⁴⁵ มาตรา 3 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม

⁴⁶ มาตรา 26 การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุนเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

⁴⁷ พงศพล มหาวัจน. (2565). *การใช้หลักนิติธรรมกับอำนาจทางปกครองของคณะรัฐมนตรี*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีปทุม. หน้า 6.

ในการกระทำหรือละเว้นการกระทำใด ๆ เมื่อรัฐได้ออกกฎหมายใด ๆ ที่มีผลขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติย่อมส่งผลให้กฎหมายนั้นไม่มีผลใช้บังคับ⁴⁸ จากแนวคิดดังกล่าวทำให้รัฐต้องกำหนดกรอบและแนวทางการดำเนินงานไปในแนวทางการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน มีการผลักดันมาตรการทางกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต้องนำไปสู่ความถูกต้อง ชอบธรรม และความยุติธรรม เพื่อไม่ให้กระทบสิทธิและเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ หรือเป็นการจำกัดอิสรภาพ หรือเสื่อมเสียสิทธิที่สำคัญที่เสมือนว่าบุคคลนั้นได้ถูกลงโทษจากการกระทำนั้นไปแล้ว โดยกระบวนการดำเนินคดีทางอาญาดิถีมนุษยชนถือเป็นเครื่องมือส่งเสริมป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยมีหลักประกันความเป็นธรรมต่าง ๆ ตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของสาธารณชนว่าการลงโทษทางอาญาหรือผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบตามกฎหมายอย่างมีมาตรฐานและมีการปฏิบัติอย่างเหมาะสม ส่วนผู้เสียหายและพยานได้รับการคุ้มครองตามสมควร เมื่อคนในสังคมเห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญามีการปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างถูกต้องและเชื่อถือ กรณีดังกล่าวย่อมทำให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมได้รับการยอมรับ⁴⁹

(3) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม

การพิจารณาได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม เป็นหลักการที่สำคัญโดยถือว่าความล่าช้ามีผลเป็นการปฏิเสธความยุติธรรม เพราะบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีต่างสูญเสียเวลา ผู้ถูกกล่าวหาอาจถูกคุมขังเป็นเวลานาน และเสียชื่อเสียงและเสียโอกาสพยานหลักฐานต่าง ๆ อาจสูญหายไปทางใดทางหนึ่งในระหว่างนั้น ประกอบกับความไม่ต่อเนื่องในการสืบพยานที่อาจทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่หลงลืมและไม่อาจจดจำรายละเอียดสำคัญที่ได้ในเรื่องของความรวดเร็วและต่อเนื่อง อนุสัญญาสภายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950) ข้อ 6 กำหนดถึงสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีว่าการดำเนินคดีอาญาจะต้องเป็นไปในระยะเวลาอันสมควร กล่าวคือ ต้องดำเนินคดีโดยไม่ชักช้า นอกจากนี้ ในคดีอาญาปรากฏหลักกฎหมายสำคัญเกี่ยวกับความเป็นธรรมว่าบุคคลจะได้รับความเดือดร้อนหลายครั้งในกรณีความผิดเรื่องเดียวกันมิได้ โดยหลักการนี้ถูกบัญญัติในกติกา

⁴⁸ คอพงส์ กิตติยานุพงศ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 43. หน้า 259.

⁴⁹ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. (2562). *ทฤษฎีอาญา ทฤษฎีโทษ และกระบวนการขั้นพื้นฐาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 115.

ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง ค.ศ. 1966 และเป็นหลักสากลที่ถือปฏิบัติกันในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และพิธีสารลำดับที่ 7 ของอนุสัญญาสภายุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 ข้อ 4⁵⁰

การดำเนินคดีอาญาทั้งระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) และระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ต่างให้ความสำคัญถึงสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม โดยนำมาบัญญัติรับรองสิทธินี้ไว้ในกฎหมายแต่ละประเทศ

2.4.4 หลักเกณฑ์ของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นหลักที่ใช้ในการวินิจฉัย โดยหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำมีหลักเกณฑ์และข้อยกเว้น ดังต่อไปนี้

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำเป็นข้อจำกัดอำนาจรัฐประการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญา เนื่องจากแนวความคิดการคุ้มครองประชาชนให้ได้รับความเป็นธรรมและเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างถูกต้อง⁵¹ สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและความยุติธรรมตามธรรมชาติ หลักเกณฑ์ที่สำคัญของการห้ามดำเนินคดีซ้ำในภาษาละตินใช้คำว่า *nemo bis punitur pro eodem delicto* นอกจากนั้น หลักสุภายิตทางกฎหมายและอาชญาวิทยา กล่าวว่า บุคคลไม่พึงถูกลงโทษสองครั้งในความผิดเดิม หากการกระทำที่กฎหมายเรียกว่ากรรมเดียวแล้วไม่ว่าผลจะเกิดจากการกระทำนั้นเป็นความผิดต่อบทกฎหมายบทเดียว หรือบทกฎหมายหลายบทที่ควรลงโทษจำเลยในการกระทำความผิดครั้งเดียวจะลงโทษสองครั้งไม่ได้ และจะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาในคดีแรกมาแล้ว และได้มีการยื่นฟ้องคดีหลังอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น การห้ามดำเนินคดีซ้ำจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเด็ดขาดของคำพิพากษา⁵²

วัตถุประสงค์ของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำมีไว้เพื่อคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาไม่ให้ถูกฟ้องดำเนินคดี หรือถูกฟ้องคดีซ้ำ หรือได้รับการพิจารณาซ้ำในความผิดเดียวกันในภายหลัง ศาลได้มีคำพิพากษายกฟ้องแล้ว รวมถึงการคุ้มครองไม่ให้มีการฟ้องซ้ำหรือการพิจารณาซ้ำในความผิดเดียวกันหลังจากที่ศาลพิพากษาลงโทษแล้ว หรือการคุ้มครองไม่ให้มีการลงโทษ

⁵⁰ คณิต ฒ นคร. (2562). *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : หลักกฎหมายและพื้นฐานการเข้าใจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 151.

⁵¹ ปกป้อง ศรีสนิท. (2563). *กฎหมายอาญาชั้นสูง : อาชญากรรม ความรับผิดชอบ และโทษทางอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 60.

⁵² คณิต ฒ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 152.

แบบทวิคูณในความผิดเดียวกัน ซึ่งหลักการดำเนินคดีซ้ำประกอบด้วย 2 องค์ประกอบตามระบบสากลที่เป็นจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีซ้ำ คือ (1) ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยต้องเป็นบุคคลคนเดียวกัน และ (2) การกระทำความผิดจะต้องเป็นการกระทำเดียวกัน⁵³

ในทางปฏิบัติ เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีต่อศาลต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของการกระทำความผิดว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยได้มีการกระทำความผิดในลักษณะเดียวกันทั้งในคดีแรกและคดีหลังหรือไม่ หากในคดีแรกศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วหรือไม่ หากพิจารณาครบองค์ประกอบแล้วยอมเป็นการดำเนินคดีซ้ำ อันมีผลทำให้คดีอาญาระงับ⁵⁴ เมื่อพิจารณาแล้วว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีแรกและคดีหลังเป็นบุคคลคนเดียวกัน และการกระทำความผิดในคดีแรกและคดีหลังเป็นการกระทำเดียวกันก็จะเข้าหลักเกณฑ์การห้ามดำเนินคดีซ้ำ ซึ่งการนำหลักเกณฑ์การห้ามดำเนินคดีซ้ำไปใช้ในกฎหมายหรือการบัญญัติของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกันไป แต่ต้องมีองค์ประกอบของการห้ามดำเนินคดีซ้ำทั้ง 2 ประการในข้างต้น⁵⁵ แม้การนำไปบัญญัติใช้ในกฎหมายของประเทศต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกันออกไป⁵⁶ ดังนี้

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ได้รับรองหลักการห้ามฟ้องซ้ำไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 5 และหลักการดังกล่าวได้ถูกเผยแพร่ไปทั่วโลก และถูกนำไปใช้เป็นหลักกฎหมายในเป็นประเทศต่าง ๆ เช่น สหราชอาณาจักร ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศอินเดีย สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และประเทศแคนาดา ได้นำหลักการห้ามฟ้องซ้ำมาใช้ โดยศาลสูงสหราชอาณาจักรได้วางแนวบรรทัดฐานไว้ในคดี *Connelly v. DPP* 1964 โดยวางหลักว่าจะมีบุคคลที่ตกอยู่ในอันตรายในชีวิตของบุคคลมากกว่าหนึ่งครั้งในการกระทำความผิดครั้งเดียวไม่ได้⁵⁷

⁵³ ชัยพัฒน ประมวลวิทย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 31.

⁵⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2559). *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับอ้างอิง*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: วิญญชน. หน้า 107.

⁵⁵ คณิต ฒ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 646.

⁵⁶ ชัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 47.

⁵⁷ Robert S. Hunter. (1974). *Federal Trial Handbook*. New York: The Lawyers Co-Operative Publishing Co. p. 714

ประเทศซีวิลลอว์ (Civil Law) เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้บัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 692 ว่าในกรณีที่กำหนดไว้ในเรื่องเดียวกัน จะไม่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีซ้ำกับบุคคลที่พิสูจน์ได้ว่าบุคคลได้รับการดำเนินคดีในความผิดเรื่องเดียวกัน โดยศาลต่างประเทศแล้ว หากศาลตัดสินให้ลงโทษและรับโทษตามคำพิพากษาแล้ว ความผิดนั้นย่อมระงับไป⁵⁸

2.4.5 การพิจารณาการห้ามดำเนินคดีซ้ำในกฎหมายต่างประเทศ

การห้ามดำเนินคดีซ้ำ Double Jeopardy และหลัก *ne bis in idem* ปรากฏในกฎหมายต่างประเทศทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เมื่อพิจารณาตามระบบกฎหมาย (Common Law) หลักการนี้ปรากฏทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งในคดีแพ่งใช้ชื่อว่า Res judicata หรือ *res adjudicate* และในคดีอาญาชื่อว่า *autrefois acquit, autrefois convicts* และกลายเป็นบทกฎหมายในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ใช้ชื่อว่า Former Jeopardy หรือ Double Jeopardy และ twice in jeopardy ซึ่งหลักการนี้เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1641 ใน The Massachusetts Body of Liberties และพัฒนามาจนถึงศตวรรษที่ 18 ในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เรื่องหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ เรียกว่า *ne bis in idem* หรือ *non bis in idem*⁵⁹ หมายความว่า บุคคลซึ่งเป็นผู้ต้องหาจะไม่ถูกรังควาน หรือได้รับความยากลำบากถึงสองครั้งในการกระทำความผิดครั้งเดียว หลักกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้มีการกำหนดเรื่องการห้ามดำเนินคดีซ้ำไว้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินคดีอาญา เพื่อที่จะไม่ให้มีการลงโทษบุคคลสองครั้งในความผิดเดิมที่ถือว่าเป็นหลักกฎหมายที่สร้างขึ้นมา และนิยมใช้เป็นการทั่วไป เนื่องจากหลักการดังกล่าวปรากฏในสำนวนหลักกฎหมายทั่วไป เพื่อให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองประชาชนให้ได้รับความเป็นธรรม และเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพ และสิทธิส่วนบุคคลได้อย่างถูกต้องและชอบธรรม เนื่องจากการลงโทษทางอาญาและการดำเนินคดีอาญาส่วนใหม่จะมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคลในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน สิทธิและเสรีภาพ ดังนั้น หากมีการดำเนินคดีอีกครั้ง และทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเดือดร้อนอีกครั้งหนึ่งในการกระทำความผิดครั้งเดียวย่อมส่งผลต่อความเป็นธรรมแก่บุคคล ซึ่งต่อมาหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำถูกเปลี่ยนเป็นหลักกฎหมายที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในนานาอารยประเทศ โดยบางประเทศได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น ประเทศ

⁵⁸ William P. Gresser Jr. (1988). Double Jeopardy. *The Georgetown Law Journal*. 76(2). p.887.

⁵⁹ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 48.

สหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน สำหรับประเทศไทยได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁶⁰

2.4.6 ข้อยกเว้นของการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

ข้อยกเว้นของการห้ามดำเนินคดีซ้ำ ได้แก่ การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ การยกเลิกกระบวนการพิจารณาคดีที่มีขอบ การพิจารณาคดีที่เกิดจากการสมยอม และคำพิพากษาคดีอาญาโดยการอุทธรณ์

(1) การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่

การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นมาตรการเยียวยาความผิดพลาดในทางปฏิบัติที่อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของศาลหรือระบบการพิจารณาคดีจากนำสืบพยานหลักฐานเท็จของโจทก์ การปลอมเอกสาร (forgery) และการชักซ้อมพยาน ทำให้ผลของคำพิพากษาผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง จึงเกิดแนวความคิดเพื่อแก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมหลาย ๆ ประเทศได้ยอมรับหลักการลบล้างคำพิพากษาที่ไม่ชอบดังกล่าวด้วยการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขความผิดพลาดและไม่เป็นผลร้ายแก่ผู้ถูกลงโทษ ซึ่งการแก้ไขผลของคำพิพากษาในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ด้วยวิธีการให้จำเลยร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลมีการพิจารณาคดีใหม่ได้ เมื่อปรากฏหลักฐานที่อาจแสดงว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งนี้ การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่มีนักกฎหมาย 2 กลุ่ม ให้แนวทางไว้แตกต่างกัน คือ แนวทางแรกมีความเห็นว่าการพิจารณาคดีใหม่เป็นหลักการที่กระทบกระเทือนต่อหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาทำให้คำพิพากษาขาดความเด็ดขาดและศักดิ์สิทธิ์ อีกแนวทางหนึ่งมีความเห็นว่าการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นข้อยกเว้นหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ เนื่องจากการช่วยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่บริสุทธิ์ รวมถึงแก้ไขกระบวนการพิจารณาคดีที่ไม่ถูกต้อง⁶¹ ในกระบวนการยุติธรรมในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ต่อมาพบว่าพยานหลักฐานหลักที่ศาลใช้ในการพิจารณาลงโทษนั้นเป็นเท็จ หรือมีหลักฐานใหม่แสดงว่าจำเลยที่ได้รับโทษไปแล้วไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด ทำให้ผู้นั้นต้องตกเป็นผู้กระทำความผิดและรับโทษอยู่ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งผู้บริสุทธิ์จะได้รับความเสียหายมากกว่า เพราะมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดและเป็นเหตุให้

⁶⁰ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 588.

⁶¹ กมลนตร พูลสุข ทนคง. (2561). การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ในประเทศไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*. 1(2). หน้า 37.

ไม่อาจรับราชการได้หรือต้องมีประวัติต้องโทษในคดีอาญาด้วย⁶² เจื่อนใจในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ ตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526⁶³ คือ พยานหลักฐานที่ศาลใช้ประกอบการพิพากษาคดีถึงที่สุดนั้นเป็นพยานหลักฐานเท็จ หรือมีพยานหลักฐานใหม่อันชัดเจนและสำคัญซึ่งหากได้นำมาสืบในคดีจะแสดงว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้ศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ต้องใช้เวลาอันยาวนานโดยนับตั้งแต่มีการประกาศใช้ในประเทศไทยยังไม่เคยมีคดีอาญาเรื่องใดได้รับอนุญาตให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ เนื่องจากเจื่อนใจในการที่จะขอรื้อฟื้นคดีจำกัดเป็นเหตุให้การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นไปได้ยาก⁶⁴ การให้สิทธิในการร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ในชั้นศาลอีกครั้ง และเป็นมาตรการเยียวยาแก้ไขในกรณีที่อาจเกิดความผิดพลาด (incorrectness) ในการตรวจสอบค้นหาความจริงในคดีจนเป็นเหตุให้การลงโทษที่ไม่ถูกต้อง และไม่สามารถเยียวยาด้วยกระบวนการเดิม เนื่องจากผ่านขั้นตอนการใช้สิทธิอุทธรณ์และฎีกาจนเสร็จสิ้นกระบวนการและคดีถึงที่สุดไปแล้ว เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าการร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ใช้เฉพาะกรณีที่จำเลยในคดีอาญาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษเท่านั้น จึงจะมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ แต่ถ้าศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องจะขอให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ไม่ได้ เนื่องจากขัดกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ⁶⁵

⁶² พิษญา เหลืองรัตนเจริญ. (2548). *การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีการรื้อฟื้นคดีที่เป็นคุณแก่จำเลย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 9.

⁶³ เหตุผลการตราพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 เนื่องจากสมควรกำหนดให้บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดมีสิทธิขอรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังหากปรากฏหลักฐานขึ้นใหม่ว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดและกำหนดให้มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสติทที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่พิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลผู้นั้นมิได้กระทำความผิด (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 100/ตอนที่ 55/ฉบับพิเศษ หน้า 1/7 เมษายน 2526).

⁶⁴ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 711.

⁶⁵ สุพร อิศรเสนา. (2540). *การขอพิจารณาคดีใหม่ พระราชบัญญัติรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ การทำหนังสือทูลเกล้าถวายฎีกา*. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ. หน้า 12.

(2) การยกเลิกการพิจารณาที่มีชอบ

แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการยกเลิกการพิจารณาที่มีชอบของศาลในคดีอาญามาจากการที่รัฐมีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ประกอบกับผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและมีสิทธิได้รับการพิจารณาที่สมบูรณ์เป็นกลาง และปราศจากอคติ หากมีการพิจารณาอันฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายหรือละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานหรือมีการกระทำที่ไม่ชอบอื่นใด และมีลักษณะร้ายแรง จนทำให้การพิจารณามีชอบยอมทำให้การพิจารณาดังกล่าวตกเป็นโมฆะ และการยกเลิกการพิจารณาที่มีชอบของศาลในคดีอาญาเป็นการชั่งน้ำหนักระหว่างการกระทำต่าง ๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องในทางพิจารณากับเจตนาภายในที่ผู้กระทำความผิดทำให้เกิดว่าสิ่งใดมีน้ำหนักมากกว่ากัน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วเป้าหมายของการดำเนินคดีอาญา คือ การให้ความสำคัญของจุดประสงค์ที่แสดงออกมาเพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความแน่นอนและชัดเจน ทั้งนี้ มิได้พิจารณาเฉพาะรูปแบบหรืออักษร ดังนั้น เมื่อมีการพิจารณาที่มีชอบหรือผิดพลาดศาลต้องใช้ดุลพินิจยกเลิกกระบวนการพิจารณานั้น⁶⁶

(3) การพิจารณาคดีที่เกิดจากการสมยอม

การสมยอมในกระบวนการยุติธรรมมีพื้นฐานมาจากการต่อรองค่าเสียหายจากผู้เสียหาย และไม่ประสงค์จะไม่ดำเนินคดีอาญาหรือดำเนินคดีอาญาอีกต่อไปจึงเป็นผลให้ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ ซึ่งถือเป็นการบิดเบือนกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และได้รับการต่อต้านจากสังคมอย่างมาก โดยผลของการดำเนินคดีแบบสมยอมมีอยู่หลายประการ เช่น บางประเทศมีการกำหนดฐานความผิดอาญาฐานสมยอมในการพิจารณาคดีอาญา หรือการพิจารณาคดีแบบสมยอมไม่ถึงว่ามีการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริงอันเป็นข้อยกเว้นของการห้ามดำเนินคดีซ้ำ การที่กฎหมายกำหนดให้มีหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำโดยมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดที่ได้ฟ้องเพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลได้รับความยุ่งยาก หรือได้รับความเดือดร้อนซ้ำสองสำหรับการกระทำครั้งเดียวกัน⁶⁷ ทั้งนี้ หลักการนี้ก็ยังมีช่องว่างในการที่คู่ความจะหยิบยกหลักการดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้โดยที่มีเจตนาทำลายกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความมุ่งหมายลงโทษผู้กระทำความผิด และการสมยอมในการดำเนินคดีอาญาและใช้ศาลเป็นเครื่องมือ กล่าวคือ การสมยอมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาถือเป็นการตกลงโดยเห็นแก่ค่าตอบแทนเพื่อให้งดเว้นจากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำความผิดแก่เจ้าหน้าที่

⁶⁶ คณิต ณ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 724.

⁶⁷ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 49.

ผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย หรือได้ตกลงที่จะไม่ฟ้องร้องดำเนินคดีอาญา ถ้าผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ได้ให้ทรัพย์สินกับผู้เสียหาย หรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์บางอย่างอันเป็นกรณีโจทก์สมยอมกับผู้กระทำความผิด และเมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้วก็ยอมทำให้คดีเสร็จเด็ดขาด ทำให้ไม่สามารถที่จะรื้อฟ้องคดีกันได้อีก ตามหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำการใช้ช่องว่างดังกล่าว⁶⁸

(4) การอุทธรณ์คำพิพากษาในคดีอาญา

แนวคิดเกี่ยวกับการอุทธรณ์คำพิพากษามีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลย และเป็นการแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากไม่ถูกต้องในเนื้อหาของคำพิพากษารวมทั้งแก้ไขคำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาอื่น ๆ ที่ไม่ถูกต้องด้วย โดยการแก้ไขนี้ย่อมกระทบกระเทือนความเด็ดขาดแน่นอนของคำพิพากษา หากกำหนดไม่ให้มีการแก้ไขให้ถูกต้องย่อมส่งผลให้เกิดไม่ยุติธรรมขึ้น แต่การแก้ไขไม่อาจทำได้ตามอำเภอใจอย่างไม่มีขอบเขตเนื่องจากอาจกระทบเทือนต่อคำวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาล ทั้งนี้ ในการบริหารงานศาลเป็นการบริหารจากระดับสูงไปสู่ระดับต่ำ ศาลสูงย่อมมีอำนาจเหนือศาลล่างเสมอ ซึ่งการอุทธรณ์เป็นการให้อำนาจศาลอุทธรณ์มีอำนาจเข้าไปตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาของศาลล่าง โดยศาลอุทธรณ์มีหน้าที่สำคัญตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและความเป็นธรรมในคำพิพากษาของศาลล่าง หากผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบบกพร่อง หรือพิจารณาคดีล่าช้า หากศาลอุทธรณ์เห็นว่าเป็นความผิดพลาดที่ร้ายแรงย่อมสามารถมีคำพิพากษากลับ ทั้งนี้ การอุทธรณ์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาคดีนั้นซ้ำอีกครั้ง เนื่องจากการอุทธรณ์เป็นเพียงการแก้ไขความไม่ถูกต้องที่อาจเกิดขึ้นจากการพิจารณาคดีที่พบความไม่ถูกต้อง เช่น ความไม่ถูกต้องในเนื้อหาของคำพิพากษา การกำหนดข้อเท็จจริง การปรับใช้กฎหมาย รวมถึงการกำหนดโทษ เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาแล้วคำพิพากษานั้นย่อมมีผลผูกพันบังคับได้ทันที โดยมีผลบังคับแก่คู่ความและศาล ทำให้ไม่อาจแก้ไขคำพิพากษาเองได้หน้าที่ในการแก้ไขเนื้อหาของคำพิพากษาที่ไม่ถูกต้องจึงเป็นหน้าที่ของศาลอุทธรณ์โดยสิทธิในการอุทธรณ์เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นใหม่ไม่ใช่สิทธิที่มีมาแต่ดั้งเดิม⁶⁹ เนื่องจากอาจเกิดความไม่ถูกต้องขึ้นในการพิจารณา คู่ความอาจจะไม่ใช่สิทธิในการอุทธรณ์ได้ ซึ่งการพิจารณาในชั้นอุทธรณ์มีได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะการพิจารณาคดีใหม่เป็นลักษณะที่เปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงอย่างกว้างขวางสามารถนำพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่สืบมาแล้วในศาลชั้นต้น

⁶⁸ พลตท แพทย์ไชยวงษ์. (2548). *การรื้อฟื้นคดีอาญา : ศึกษากรณีการรื้อฟื้นคดีอาญาในทางที่เป็นโทษ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 63.

⁶⁹ คณิต ฒ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 265.

และพยานหลักฐานใหม่มาสนับสนุนข้อเท็จจริงได้ อันเป็นการทบทวนคำพิพากษา โดยพิจารณาคดีจากสำนวนคดีของศาลชั้นต้น เป็นลักษณะที่จำกัดมิให้มีการอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง ศาลอุทธรณ์มักจะทำหน้าที่ตรวจสอบข้อบกพร่อง เมื่อพบข้อบกพร่องก็จะส่งคืนไปให้ศาลที่เริ่มคดีทำการแก้ไขตามแนวทางที่ศาลอุทธรณ์ชี้แนะ⁷⁰

2.5 มาตรฐานสากลเกี่ยวกับการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

มาตรฐานสากลของหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำที่ได้รับความเห็นชอบจากองค์กรที่น่าเชื่อถือ โดยปรากฏจากปฏิญญาสากล กติการะหว่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศ

2.5.1 การดำเนินคดีซ้ำในกฎหมายระหว่างประเทศ

หลักกฎหมายระหว่างประเทศถูกพัฒนาโดยเป็นที่ยอมรับจากนานาอารยะประเทศ หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำถือเป็นหลักกฎหมายหนึ่งที่ถูกยอมรับและได้รับการบัญญัติไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศดังต่อไปนี้

(1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นช่วงศตวรรษที่ 15-17 โดยนักปราชญ์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติอันเป็นสิทธิหรือความชอบธรรมขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ตามธรรมชาติพร้อมกับการเกิดของมนุษย์ และไม่อาจเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้ กล่าวคือสิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาค โดยเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการใช้เหตุผล รู้จักเคารพความเสมอภาค และความเป็นอิสระต่อกัน ไม่ล่วงละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินของกันและกัน มนุษย์จึงมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะต่อสู้หรือต่อต้าน เมื่อมีผู้อื่นมาล่วงละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของตน⁷¹ นอกจากนั้น เพื่อความมั่นคงในชีวิตและเสรีภาพ มนุษย์จึงต้องยอมรับการทำสัญญาประชาคม โดยยอมรับสภาพที่มีสิทธิและเสรีภาพอันมีข้อจำกัดตามกฎหมาย ซึ่งต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นการจำกัดอำนาจรัฐและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติมนุษย์ การใช้อำนาจทางการเมืองหรือการปกครองจึงต้องดำเนินการภายใต้หลักเหตุผลตามธรรมชาติ ไม่ขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจตามอำเภอใจของบุคคล สิทธิมนุษยชนเห็นได้ชัดขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ประกอบกับแนวความคิดในการปกป้องคุ้มครอง

⁷⁰ รัชชพัฒน์ ประมวลวิทย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 31.

⁷¹ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 51.

สิทธิมนุษยชนบางประการภายใต้ภาวะวิกฤตทางสงคราม โดยรัฐต่าง ๆ ทำความตกลงเพื่อก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติ (League of Nation) และมีสนธิสัญญาสันติภาพ ค.ศ. 1919 ข้อตกลงในการทำสงคราม เช่น การห้ามใช้อาวุธร้ายแรงบางประเภท การคุ้มครองเชลยศึก รวมถึงพลเรือนแต่รัฐหรือประเทศภาคีในสนธิสัญญาต่าง ๆ ยังถือเป็นผู้ทรงสิทธิปัจเจกบุคคลไม่มีสถานภาพใด ๆ ในการเรียกร้องหรือคุ้มครองสิทธิของตนเองภายใต้กลไกของกฎหมายระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ รัฐยังมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและคนชาติ โดยกฎหมายระหว่างประเทศไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงเหนือเขตอำนาจรัฐ โดยให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชนมากขึ้น และต่อมาได้กำหนดให้เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญในการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ โดยกำหนดเรื่องของสิทธิมนุษยชนในกฎบัตรสหประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ. 1945 ประชาคมโลกได้มีการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งเป็นสร้างระบบความสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกันของบรรดารัฐต่าง ๆ ว่ารัฐทุกรัฐจะต้องปฏิบัติต่อพลเมืองของตนและพลเมืองโลก โดยมีมาตรฐานขั้นต่ำในการประกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนเป็นการกำหนดให้รัฐซึ่งมีอำนาจอธิปไตยดำเนินการในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ อันเป็นความจำเป็นที่มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกัน⁷² ทั้งครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนอย่างกว้างขวาง ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่อาจมีการละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนด้วยกันเอง มีการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพ มีมาตรการควบคุมตรวจสอบมิให้ใช้อำนาจมิชอบป้องกันการกดขี่ ช่มแวง หรือละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำในข้อ 10⁷³ ซึ่งนักกฎหมายให้ความหมายคำว่าความเป็นธรรมในคดีอาญา หมายความว่ารวมถึง บุคคลที่จะได้รับความเดือดร้อนหลายครั้งในความผิดเรื่องเดียวกันนั้นมิได้

อย่างไรก็ตาม สถานะทางกฎหมายปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่ใช่สนธิสัญญา หากแต่เป็นตราสารที่ผ่านการรับรองจากสมาชิกทั่วไปของสหประชาชาติในรูปของมติ แต่ไม่มีอำนาจบังคับตามกฎหมาย นักกฎหมายบางส่วนเชื่อว่าปฏิญญาสากลว่าด้วย

⁷² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2544). *กฎหมายมหาชนเล่ม 1 : วิวัฒนาการทางปรัชญา และลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 64.

⁷³ ข้อ 10 บุคคลชอบที่จะเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา

สิทธิมนุษยชนจัดเป็นส่วนหนึ่งของหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ เช่น การบัญญัติหลักการนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองสิทธิมนุษยชนในกฎหมายภายในของรัฐ ปริญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนถูกเปลี่ยนตามระยะเวลาให้เป็นจารีตประเพณีของประชาชาติ ที่มีผลผูกมัดทางกฎหมายต่อหลาย ๆ ประเทศ สำหรับประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของหลักเกณฑ์สากลขององค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และขั้นมูลฐานเพื่อสนับสนุนความเป็นสากลและเป็นมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยประเทศไทยได้เข้าร่วมลงมติในที่ประชุมสมัชชาทั่วไปขององค์การสหประชาชาติเพื่อรับรองให้ประกาศใช้ปริญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491⁷⁴

(2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 มีแนวคิดมาจากสิทธิตามธรรมชาติที่ให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคของบุคคล ทำให้การใช้อำนาจรัฐต้องเคารพต่อความเป็นพลเมืองยอมรับสิทธิที่มีแต่กำเนิด มีความเสมอภาคและเคารพต่อสิทธิเสรีภาพ กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติต้องมีการตรากฎหมายในทางคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายตุลาการต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างตระหนักในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และต้องไม่พิจารณาไปในทางที่อาจละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน ใน ค.ศ. 1966 สมัชชาแห่งองค์การสหประชาชาติกำหนดให้มีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ซึ่งมีข้อบัญญัติ 53 ข้อ และเป็นกำหนดกรอบความร่วมมือทางกฎหมาย และเป็นมาตรฐานการพิจารณาคดีอาญาในระดับสากลที่มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ มาตรฐานการพิจารณาคดีอาญาและการดำเนินคดีซ้ำ การพิจารณาคดีอาญาโดยสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การพิจารณาคดีที่เป็นธรรม สำหรับการดำเนินคดีซ้ำถูกบัญญัติในหมวดสิทธิในการพิจารณาคดีอย่างเที่ยงธรรม⁷⁵ โดยกำหนดว่าบุคคลย่อมไม่อาจถูกพิจารณาหรือลงโทษซ้ำในการกระทำผิด

⁷⁴ ชัยพงษ์ วงษ์หรีญทอง, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28, หน้า 48.

⁷⁵ ข้อ 14 (7) บุคคลใดจะไม่รับผิดชอบที่จะถูกพิจารณาหรือลงโทษอีกในความผิดที่ได้พิพากษาลงโทษหรือปล่อยตัวแล้วตามกฎหมายและวิธีพิจารณาอาญาของแต่ละประเทศ (ข้อ 14 (7) No one shall be liable to be tried or punished again for an offence for which he has already been finally convicted or acquitted in accordance with the law and penal procedure of each country.)

กรรมเดียวซึ่งได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษหรือปล่อยตัวแล้ว ตามหลักสิทธิมนุษยชนอันเป็นมาตรฐานสากล⁷⁶

(3) ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998

ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 บัญญัติในส่วนสารบัญญัติและวิธีสารบัญญัติในประเด็นการดำเนินคดี โดยมีวัตถุประสงค์ให้การฟ้องดำเนินคดีให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับประกันอย่างเป็นสากล จำเลย ผู้เสียหายหรือพยานจึงได้รับการคุ้มครองตามหลักทั่วไปของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 ได้กำหนดให้มีการพิจารณาคดีที่จำเลยได้รับหลักประกันสิทธิ ได้แก่ การพิจารณาในศาลต้องทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย (Trial in presence of the accused) จำเลยจะต้องปรากฏตัวในระหว่างการพิจารณา จำเลยจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าศาลจะพิพากษาว่ามีความผิด ดังนั้น ภาระการพิสูจน์จึงเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ ศาลจะลงโทษจำเลยเมื่อมีการพิสูจน์จนสิ้นความสงสัยตามสมควร จำเลยจะมีสิทธิได้รับการแจ้งข้อหาในภาษาที่ตนเข้าใจ สิทธิที่จะมีทนายความ หรือสิทธิที่จะได้รับการแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายความโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว สิทธิต่อสู้ด้วยตนเอง สิทธิที่จะไม่พูด และสิทธิที่ไม่ถูกบังคับให้การเป็นปฎิปักษ์⁷⁷

สำหรับการห้ามดำเนินคดีซ้ำที่ปรากฏในธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 ซึ่งเป็นการบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักการพื้นฐานของการที่จะไม่พิจารณาลงโทษซ้ำในการกระทำเดียวกัน โดยมีรูปแบบเป็นการห้ามดำเนินคดีซ้ำภายหลังศาลมีคำพิพากษาดังนี้

(ก) จะไม่มีบุคคลใดถูกพิจารณาโดยศาลอาญาระหว่างประเทศ สำหรับการกระทำที่ได้มีคำพิพากษาของศาลอาญาระหว่างประเทศหรือศาลอื่นว่าลงโทษหรือปล่อยตัว หรือไม่มีบุคคลถูกพิจารณาโดยศาลอื่นสำหรับการกระทำที่ศาลอาญาระหว่างประเทศได้พิพากษาลงโทษหรือปล่อย อย่างไรก็ตาม หากวิธีพิจารณาในศาลอื่นมีขึ้นเพื่อปกป้องบุคคลจากความรับผิดทางอาญา หรือศาลอื่นไม่ได้พิจารณาคดีอย่างอิสระและเที่ยงธรรมตามมาตรฐานของกระบวนการ

⁷⁶ ชัยพงษ์ วงษ์หรีญทอง, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28, หน้า 52.

⁷⁷ ดิศรณ์ ลิขิตวิทิตวาทิ, (2561). ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล: ศึกษากรณีความผิดฐานอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ โดยเปรียบเทียบเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย. *Graduate Law Journal*, 11(4), หน้า 809 - 826.

ที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในกฎหมายระหว่างประเทศ ศาลอาญาระหว่างประเทศสามารถพิจารณาคดีใหม่ได้โดยไม่ขัดกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ⁷⁸

(ข) ในกรณีที่มีการค้นพบพยานหลักฐานใหม่ หรือพบว่าพยานหลักฐานสำคัญเป็นเท็จ ทำหรือปลอมขึ้น หรือผู้พิพากษาในคดีได้กระทำประพฤตินิชอบอย่างร้ายแรงหรือละเลยหน้าที่อย่างร้ายแรง อันมีเหตุผลเพียงพอในการถอดถอนผู้พิพากษานั้น ผู้ที่ต้องคำพิพากษานั้น มีความผิดหรือในกรณีที่ตั้งแก่กรรม คู่สมรส บุตร บิดา มารดา หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย หรืออัยการ (prosecutor) อาจารย์ขอต่อองค์คณะตุลาการเพื่ออุทธรณ์ให้ทบทวนคำพิพากษา สำหรับผู้ต้องคำพิพากษาในความผิดทางอาญา และภายหลังได้มีการกลับคำพิพากษาดังกล่าวด้วยเหตุที่พบข้อเท็จจริงใหม่ หรือพบว่ามีการทำให้เสื่อมเสียความยุติธรรมมีสิทธิที่จะได้รับคำชดเชยความเสียหาย⁷⁹

(ค) หลังจากศาลมีคำพิพากษาแล้ว ศาลจะแต่งตั้งรัฐที่จะนำตัวผู้ต้องคำพิพากษาไปลงโทษ และคำพิพากษาลงโทษจำคุกของศาลอาญาระหว่างประเทศต้องผูกพันรัฐภาคี และรัฐภาคีไม่อาจแก้ไขเพิ่มเติมได้⁸⁰

กรณีดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า การกระทำความผิดที่เป็นความผิดร้ายแรงที่อยู่ในอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court) ถูกนำหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ และนำหลักทบทวนคำพิพากษามาใช้ โดยเมื่อผู้กระทำความผิดกำลังถูกศาลภายในรัฐนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณา หรือได้รับโทษสำหรับการกระทำความผิดสำหรับการกระทำเดียวกันนั้นมาแล้วหรือพ้นโทษนั้นมาแล้ว ศาลอาญาระหว่างประเทศก็จะไม่รับพิจารณาในเรื่องเดียวกันอีก ทั้งนี้ ความร่วมมือจากรัฐภาคีเพื่อดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา โดยธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998 กล่าวถึงหลักการที่ว่ารัฐภาคีต้องร่วมรับผิดชอบสำหรับการบังคับตามคำพิพากษาลงโทษจำคุก ซึ่งคำพิพากษาลงโทษจำคุกของศาลผูกพันรัฐภาคีที่จะแก้ไขเพิ่มเติมไม่ได้ไม่ว่ากรณีใด หากได้รับโทษครบถ้วนตามคำพิพากษาแล้ว ถ้าผู้ต้องโทษไม่ใช่คนสัญชาติของรัฐที่มีการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา ผู้ต้องโทษอาจถูกโอนตัวตามกฎหมายของรัฐที่มีการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาไปยังรัฐอื่น และห้ามมิให้มีการพิจารณาซ้ำสำหรับประเทศไทยได้เห็นความสำคัญของการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศมาตั้งแต่เริ่มต้น

⁷⁸ ปกป้อง ศรีสนิท. (2556). *คำอธิบายกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ*. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 234.

⁷⁹ ซาดิ ชัยเคชสุริยะ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 50.

⁸⁰ ซาดิ ชัยเคชสุริยะ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 51.

และมีส่วนร่วมในการพิจารณากร่างธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ และได้ลงนามรับรองธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. 1998

2.5.2 การดำเนินคดีซ้ำในกฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศในหลายภูมิภาค และกลุ่มประเทศต่าง ๆ ดังนี้

(ก) สนธิสัญญาสหภาพยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1959

สหประชาชาติได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการยอมรับและปกป้องสิทธิมนุษยชน จึงผลักดันออกมาเป็นปฏิญญา ข้อตกลง สนธิสัญญา หรือกฎหมาย โดยแสดงผ่านปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานถือเป็นระบบหรือกลไกระดับโลกที่ไม่มีข้อจำกัดด้านพรมแดนและวัฒนธรรม แต่ด้วยรากฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มประเทศมีความแตกต่างกันออกไป และในบางกลุ่มประเทศที่มีความตื่นตัวในผลประโยชน์ร่วมกัน และให้การยอมรับอย่างชัดเจนและในขอบเขตที่สามารถควบคุมดูแลได้นักกฎหมายบางกลุ่มเชื่อว่ากลไกของสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคจะประสิทธิภาพมากกว่าระบบสิทธิมนุษยชนระดับโลก จึงมีการกำหนดคกฏเกณฑ์ระดับภูมิภาคในรูปแบบอนุสัญญา กฎบัตร องค์การตุลาการ และศาลสิทธิมนุษยชน ทำให้มีมาตรการลงโทษที่ชัดเจน และบางภูมิภาคมีองค์การบังคับตามคำพิพากษา ในส่วนของกลุ่มประเทศสมาชิกยุโรปได้มีความเห็นร่วมกันในการจัดตั้งสหภาพยุโรปขึ้นเพื่อทำงานร่วมกันในการสร้างความเจริญรุ่งเรือง สร้างเสถียรภาพ ประชาธิปไตย ในทวีปยุโรปได้มีการตกลงทำสนธิสัญญาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ สนธิสัญญาสหภาพยุโรป โดยข้อหนึ่งในสนธิสัญญาได้ระบุว่าสหภาพยุโรปตั้งอยู่บนพื้นฐานของค่านิยมที่ให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ประชาธิปไตย ความเสมอภาค หลักนิติธรรม และการเคารพต่อสิทธิมนุษยชน โดยประเทศสมาชิกต้องยึดมั่นในหลักการนี้อย่างเป็นรูปธรรม และให้สอดคล้องกับข้อตกลงในสนธิสัญญา จึงสร้างระบบคุ้มครองปัจเจกชน โดยการจัดทำอนุสัญญาสหภาพยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1959 (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1959) ซึ่งสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักการ

สำคัญ ๆ ในสิทธิการดำรงชีวิต สิทธิในการที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมทั้งคดีแพ่ง และคดีอาญา เสรีภาพในการแสดงความเห็น และความคิดศาสนา⁸¹

(ข) การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของประเทศในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป (ความตกลงเชงเกน)

การให้ความร่วมมือทางอาญาในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปได้มีการพัฒนา จากความต้องการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป โดยกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปได้ออกข้อบังคับ ข้อกำหนด สนธิสัญญา อนุสัญญา คำแนะนำ ในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของกลุ่มประเทศยุโรปออกมาหลายฉบับ เช่น อนุสัญญา Treaty of Maastricht หรือความร่วมมือในด้านกฎหมายอาญา Criminal Law Co - operation และอนุสัญญาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอาญาในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป (The Council of Euro Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters)⁸² นอกจากนี้ กลุ่มประเทศ สหภาพยุโรปได้สร้างมาตรการความร่วมมือระหว่างอาญาให้มีทิศทางเดียวกัน โดยกำหนดให้มี คณะทำงานและบัญญัติข้อตกลงที่เรียกว่า Schengen Implementation Agreement หรือ Schengen Convention โดยมีเป้าหมายในการป้องกันอาชญากรรมที่เกิดขึ้นภายหลังสหภาพยุโรปเปิดพรมแดน ให้มีการผ่านเข้าออกอย่างเสรี (single external border) ซึ่งเป็นการให้ความร่วมมือด้านตำรวจ และศาล เช่น การให้ความช่วยเหลือทางอาญา การดำเนินงานของฝ่ายบริหารที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการขึ้นศาล การส่งผู้ร้ายข้ามแดน และการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางอาญา ของกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการดำเนินคดีซ้ำไว้ในข้อตกลงเชงเกน และอนุสัญญาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอาญาในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป⁸³ โดยมีที่มา และมีรายละเอียด ดังนี้

⁸¹ พิธีสารฉบับที่ 7 ของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

ข้อ 4 สิทธิที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีหรือลงโทษในการดำเนินคดีอาญาในความผิดที่ได้พ้นผิดหรือถูกพิพากษา ลงโทษแล้ว

(Protocol No.7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

Article 4 The right not to be tried or punished in criminal proceedings for an offence for which one has already been acquitted or convicted.)

⁸² วรวรรณ วรเนตร. (2562). วิกฤตผู้ลี้ภัยยุโรป 2015 กับพหุนิยมทางวัฒนธรรมและความเห็นสาธารณะในรัฐ สมาชิกสหภาพยุโรป. วารสารยุโรปศึกษา. 25(2). หน้า 34-65.

⁸³ ธัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 64.

1. หากศาลมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาหลายครั้งจะเป็นบ่อนทำลายความชอบธรรม และเพิ่มความเสี่ยงในการลงโทษจำเลยอย่างไม่เป็นธรรม
2. หลักการห้ามฟ้องซ้ำในคดีอาญา บัญญัติไว้ในกฎหมายภายในของทุกประเทศ ซึ่งมีหลักการเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นครั้งที่สองในการกระทำ ความผิดครั้งเดียว
3. ผู้พิพากษาศาลประเทศเนเธอร์แลนด์และประเทศกรีซ เห็นว่ามีความเป็นไปได้ในการใช้หลักการฟ้องซ้ำในคดีอาญากับกลุ่มประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป โดยให้ยึดถือหลักสิทธิมนุษยชน และห้ามมิให้มีการดำเนินคดีซ้ำ เพราะเป็นการกระทบกระเทือนเสรีภาพของจำเลยมากเกินไป
4. กลุ่มประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป บัญญัติไว้ในหลักการของกฎบัตรสิทธิขั้นพื้นฐานของสหภาพยุโรป ประกาศ ณ วันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 2000 โดยมีหลักการว่าคดีที่เกิดในประเทศกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรป และคาบเกี่ยวระหว่างสองประเทศสมาชิกขึ้นไป และอยู่ในการตัดสินของศาลในหลายประเทศสมาชิก จะไม่มีผู้ใดต้องระวางโทษอีกครั้งในการดำเนินคดีอาญาในความผิดที่บุคคลได้รับการลงโทษหรือปล่อยตัว เว้นแต่ เป็นคดีเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

กล่าวโดยสรุป ข้อตกลงเซกเกนมีหลักการดำเนินคดีซ้ำอยู่ในหมวดการกระชับความร่วมมือในการศาล เพื่อให้ความสะดวกและรวดเร็วในการส่งผู้ร้ายข้ามแดน โดยบัญญัติว่าบุคคลที่ได้รับการตัดสินโดยคำพิพากษาถึงที่สุด โดยรัฐภาคีจะไม่ถูกดำเนินคดีอีกในรัฐภาคีอื่นในความผิดเดียวกัน เว้นแต่ เป็นเรื่องของความมั่นคงหรือมีการพิจารณาคดีแบบสมยอม ทั้งนี้ ข้อตกลงเซกเกนกำหนดว่า รัฐภาคีจะไม่ถูกดำเนินคดีในรัฐภาคีอื่น ๆ ในความผิดเดียวกันนั้น เป็นการยอมรับคำพิพากษาของศาลในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปด้วยตนเอง ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำในลักษณะเป็นการถ่ายโอนอำนาจอธิปไตย

(ค) สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาภูมิภาคอาเซียน ค.ศ. 2004

ประเทศต่างในภูมิภาคอาเซียนได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการมีเสถียรภาพด้านความมั่นคงของภูมิภาค ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยมีการจัดทำ (ASEAN Declaration on Transnational Crime) และจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่มีวัตถุประสงค์ร่วมมือกัน ในขั้นตอนการสอบสวน ฟ้องร้อง และพิพากษาคดีพัฒนาความร่วมมือด้านกฎหมายและข้อตกลง

ในภูมิภาคอาเซียนที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม โดยตกลงสถานะอำนาจอธิปไตยบางส่วน เพื่อจะสร้างระบบกฎหมายของภูมิภาคอาเซียน โดยประเทศในภูมิภาคอาเซียนได้กำหนดให้มีธรรมนูญของประชาคมอาเซียน หรือเรียกว่ากฎบัตรอาเซียน ASEAN Charter ที่เป็นกรอบทางกฎหมาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นกฎหมายสูงสุดของอาเซียน โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของกฎบัตรคือ การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การพัฒนาหลักนิติธรรม และความเป็นประชาธิปไตย แต่ทั้งนี้ สนธิสัญญาหรืออนุสัญญาต่าง ๆ ที่ประเทศในภูมิภาคอาเซียนจะไม่สามารถบังคับใช้ได้ ถ้าวัดหรือแย้งกับกฎบัตรอาเซียน รวมถึงการตีความสนธิสัญญาต้องตีความในลักษณะสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรอาเซียน⁸⁴ นอกจากนี้กฎบัตรอาเซียนแล้ว ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนได้รับความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้าย ภายใต้แผนปฏิบัติการอาเซียนเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งครอบคลุมถึงอาชญากรรมในประเภทการก่อการร้าย ยาเสพติด โจรสลัด อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ฟอกเงิน อาชญากรรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ลักลอบค้าอาวุธ การค้าสตรีและเด็ก โดยมีความตกลงในเรื่องความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญาการส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างรัฐ การโอนตัวนักโทษ โดยเคารพอ่อนอำนาจอธิปไตยของรัฐ และต่อสนธิสัญญาภายใต้บังคับของสนธิสัญญาที่ประเทศสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่ระบุในสนธิสัญญา และต้องการเคารพอ่อนอำนาจอธิปไตยของรัฐ⁸⁵

หลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำได้บัญญัติในสนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญาของภูมิภาคอาเซียน โดยหลักการดำเนินคดีซ้ำไว้ในส่วนของข้อจำกัดความช่วยเหลือ ซึ่งบัญญัติว่าประเทศผู้รับคำร้องขอจะไม่ให้ความช่วยเหลือ หากมีการฟ้องคดีหรือการลงโทษบุคคลสำหรับความผิดในคดีที่บุคคลนั้นถูกตัดสินปล่อยตัวหรือลงโทษหรือได้รับการอภัยโทษ โดยศาลที่มีเขตอำนาจในประเทศผู้ร้องขอแล้ว⁸⁶ เมื่อประเทศใดประเทศหนึ่งในภูมิภาคอาเซียนที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีอาญาได้มีคำพิพากษาหรือตัดสินบุคคลใดแล้วผู้ร้องขอจะให้อีกประเทศหนึ่งที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาฟ้องคดีอีกไม่ได้ นอกจากนี้ หลักการ

⁸⁴ อัครวัฒน์ เลาว์ณย์ศิริ. (2557). ลักษณะเฉพาะของระบบกฎหมายอาเซียน. วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 32(2). หน้า 53.

⁸⁵ ชัยพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 71.

⁸⁶ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (2561). คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 99 - 103.

ดำเนินคดีซ้ำ *ne bis in idem* ได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียน⁸⁷ ดังนี้

1. สาธารณรัฐสิงคโปร์ บัญญัติเรื่องการห้ามดำเนินคดีซ้ำไว้ในรัฐธรรมนูญ ในหมวดของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล มาตรา 239⁸⁸ รวมถึงมีแนวคิดเริ่มต้นจากการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติที่ควบคู่กับการให้สิทธิและเสรีภาพของจำเลย หรือผู้ต้องหา โดยพนักงานอัยการของประเทศสิงคโปร์เสนอให้มีกฎหมายในการพิจารณาคดี ที่มีจุดเกาะเกี่ยวกับรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไป โดยมาตรา 37 (2) ประมวลกฎหมายอาญาสิงคโปร์ ระบุว่า หากจำเลยถูกศาลประเทศสิงคโปร์พิจารณาพิพากษาแล้วจะไม่มีการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ให้ชาติอื่นหากชาตินั้นจะมีกฎหมายให้สามารถฟ้องซ้ำได้⁸⁹

2. ประเทศมาเลเซียได้นำแนวความคิดที่สืบทอดจากทฤษฎีการให้ความเชื่อมั่น คำพิพากษาของศาลว่าคำพิพากษาของศาลเป็นที่มั่นคงแน่นอนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการรื้อหรือฟ้องคดีกันอีก คำพิพากษาของศาลย่อมเด็ดขาดและเป็นที่สุด โดยทฤษฎี ได้ถูกนำบัญญัติในรัฐธรรมนูญของประเทศมาเลเซีย มาตรา 7 (2) วางหลักว่าผู้ที่ได้รับการพิพากษา ว่าพ้นโทษหรือถูกตัดสินว่ามีความผิดมาแล้วจะไม่มีการพิจารณาคดีเดียวกันอีกครั้ง⁹⁰

3. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีบัญญัติรองรับหลักการเกี่ยวกับการห้ามดำเนินคดีซ้ำไว้ในกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีอาญา มาตรา 91 โดยระบุว่าคำตัดสินของศาลที่ถึงที่สุดอาจจะถูกรื้อฟื้นได้ในกรณีมีพยานหลักฐานในคดีนั้นเป็นเท็จ ผู้พิพากษา อัยการ

⁸⁷ ปัญญา อุดชาชน. (2555). ความยุติธรรมกับรัฐธรรมนูญภายใต้ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ. 2558. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. 10(3). หน้า 89.

⁸⁸ มาตรา 239 บุคคลซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีในความผิดและถูกพิพากษาหรือพ้นผิด จากความผิดนั้น จะต้องไม่ต้องรับผิดที่จะถูกพิจารณาอีกครั้งในความผิดเดียวกันหรือในข้อเท็จจริงเดียวกันนั้น แม้ว่าการพิพากษาลงโทษหรือการพ้นผิดยังคงมีผลใช้บังคับอยู่ก็ตาม สำหรับความผิดอื่นใดอันอาจมีความผิดแตกต่างจากที่กระทำต่อตนตามมาตรา 172 หรืออาจถูกพิพากษาลงโทษตามมาตรา 173 หรือมาตรา 174

(Article 239 A person who has once been tried by a court of competent jurisdiction for an offence and convicted or acquitted of that offence shall, while the conviction or acquittal remains in force, not be liable to be tried again for the same offence nor on the same facts for any other offence for which a different charge from the one made against him might have been made under section 172 or for which he might have been convicted under section 173 or 174)

⁸⁹ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 87.

⁹⁰ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 88-89.

หรือพนักงานสอบสวนได้ทำการทุจริตในหน้าที่ นอกนั้น การดำเนินคดีซ้ำในกระบวนการพิจารณาหลังศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว และถือได้เป็นการให้การยอมรับคำพิพากษาของกันและกันระหว่างศาลในภูมิภาคอาเซียน⁹¹

กล่าวโดยสรุปคือ ศาลประเทศอาเซียนอาจมีอำนาจพิจารณาคดีได้ โดยพิจารณาจากความเชื่อมโยงความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิด ซึ่งโดยหลักทั่วไปแล้วเขตอำนาจศาลในทางกฎหมายอาญาจะพิจารณาจากหลักอำนาจลงโทษสากล หลักสัญชาติ หรือหลักดินแดน ทั้งนี้ สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของภูมิภาคอาเซียนให้ความสำคัญในเรื่องเขตอำนาจศาลว่าการจะห้ามมิให้มีการดำเนินคดีซ้ำ โดยหลักในการพิจารณาการดำเนินคดีที่ถือเป็นการดำเนินคดีซ้ำจะต้องจากตัวจำเลยที่เป็นบุคคลเดียวกันกับในคดีอาญาคดีแรก มีการกระทำความผิดเดียวกันกับคดีอาญาในคดีแรก และศาลในคดีแรกต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดสำหรับการพิจารณาในเรื่องที่จำเลยต้องเป็นจำเลยคนเดียวกันกับในคดีอาญาคดีแรก สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของภูมิภาคอาเซียนระบุว่าหากมีการตัดสินบุคคลไม่ว่าจะมีความผิดหรือถูกตัดสินให้ปล่อยตัว ในประเทศผู้ร้องแล้วประเทศผู้ร้องขอจะขอให้ประเทศผู้รับคำร้องขอฟ้องคดีอีกไม่ได้ ซึ่งจะเห็นว่า บุคคลในคดีแรกและบุคคลในคดีหลังต้องเป็นคนเดียวกัน และมีการกระทำความผิดกรรมเดียวกันกับในคดีแรก ซึ่งสนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของภูมิภาคอาเซียนระบุว่า การฟ้องคดีสำหรับความผิดและถูกตัดสินว่ามีความผิดหรือถูกตัดสินว่าให้ปล่อยชั่วคราวประเทศผู้รับคำร้องขอต้องปฏิเสธไม่รับฟ้องคดีอีก

2.6 การดำเนินคดีซ้ำในต่างประเทศ

หลักการห้ามดำเนินคดีสองครั้งกับการกระทำความผิดเพียงครั้งเดียวในยุโรปเรียกว่าหลัก *ne bis in idem* ในขณะที่สหรัฐอเมริกาเรียกหลักการดังกล่าวว่าหลัก Double Jeopardy

หลัก *ne bis in idem* เป็นหลักการพื้นฐานในประเทศภาคพื้นยุโรปถูกรับรองไว้ในอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป โดยมีความมุ่งหมาย คือ การสร้างความคุ้มกันทางกฎหมายให้กับปัจเจกชนจากการใช้อำนาจรัฐในการลงโทษผู้กระทำความผิด (*jus puniendi*) เพราะหากไม่มีหลักการดังกล่าวรัฐอาจอ้างความชอบธรรมจากการใช้อำนาจรัฐเพื่อการลงโทษผู้กระทำความผิดและดำเนินคดีหลายครั้งกับปัจเจกชน รวมถึงการสร้างความแน่นอนทางกฎหมาย (*legal certainty*)

⁹¹ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 89.

ให้สอดคล้องกับหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษา โดยหลัก *ne bis in idem* จะถูกใช้เฉพาะกับคำพิพากษาในประเทศ เมื่อศาลภายในประเทศมีคำพิพากษาแล้วศาลภายในประเทศเดียวกันจะไม่อาจพิจารณาพิพากษาการกระทำเดียวกันอีกได้ ดังนั้น เมื่อมีคำพิพากษาของศาลต่างประเทศไม่ว่าจะลงโทษหรือยกฟ้อง ศาลภายในประเทศก็ยังคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือลงโทษอีกครั้งได้ไม่ถือว่าขัดกับหลัก *ne bis in idem* อย่างไรก็ดี ภายในสหภาพยุโรปหลัก *ne bis in idem* ถูกนำไปใช้ในประเทศสหภาพยุโรปตามอนุสัญญาอนุวัติข้อตกลงเชงเกน ซึ่งบัญญัติว่าบุคคลซึ่งถูกพิจารณาคดีถึงที่สุดใดในรัฐภาคีใดรัฐภาคีหนึ่งจะไม่ถูกฟ้องคดีในรัฐภาคีอื่นในการกระทำเดียวกันอีก หากมีการกำหนดโทษแล้ว และมีการบังคับโทษแล้ว หรืออยู่ระหว่างการบังคับโทษหรือไม่อาจบังคับโทษได้แล้วตามกฎหมายของรัฐภาคีที่ลงโทษ

2.6.1 หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำในสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกา เรียกหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำว่า Double Jeopardy ซึ่งเป็นหลักในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาในการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 5⁹² (the Fifth Amendment to the US Constitution) ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักการดังกล่าว ได้บัญญัติว่าไม่มีบุคคลใดจะอยู่ภายใต้ความเดือดร้อนต่อชีวิตหรือร่างกายสองครั้งจากการกระทำความผิดครั้งเดียว⁹³ โดยหลัก Double Jeopardy เคยถูกใช้อย่างจำกัดในระดับรัฐบาลสหรัฐ (Federal government) โดยผลของคดี

⁹² การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 ของสหรัฐอเมริกา ระบุว่า “บุคคลใดจะถูกดำเนินคดีในข้อหาก่ออาชญากรรมที่ก่ออาชญากรรมร้ายแรง เว้นแต่เป็นการนำเสนอหรือการฟ้องร้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ เว้นแต่ในกรณีที่เกิดขึ้นในทางบก หรือในกองทหารเรือ หรือในทหารอาสาเมื่อเข้ารับราชการจริงช่วงสงคราม หรืออันตรายต่อสาธารณะ บุคคลใด ๆ จะต้องถูกกระทำความผิดอย่างเดียวกันซ้ำสองจนเป็นอันตรายถึงชีวิตหรืออวัยวะไม่ได้ และจะบังคับเป็นพยานในคดีอาญาใด ๆ ให้เป็นพยานปรักปรำตนเองไม่ได้ และไม่อาจถูกตัดทอนชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สิน โดยปราศจากการบวนการทางกฎหมายอันสมควร และทรัพย์สินส่วนบุคคลจะไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์สาธารณะ โดยปราศจากค่าตอบแทน”

(The Fifth Amendment of the U.S. Constitution provides, “No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a grand jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the militia, when in actual service in time of war or public danger; nor shall any person be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation.”)

⁹³ ห้ามมิให้บุคคลใดถูกกระทำความผิดแบบเดียวกันซ้ำสองครั้งโดยทำให้ตกอยู่ในอันตรายถึงชีวิตหรืออวัยวะ (No person shall be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb.)

Benton v. Maryland, 395 U.S. 784 ใน ค.ศ. 1969 ศาลฎีกาสหรัฐอเมริกาได้ขยายหลัก Double Jeopardy ไปใช้ในระดัมลรัฐด้วย โดยศาลฎีกาสหรัฐได้วินิจฉัยว่าหากจำเลยเคยถูกพิจารณาในศาลเยาวชนแล้ว ต่อมาถูกพิจารณาโดยศาลผู้ใหญ่อีกครั้งสำหรับการกระทำเดียวกันถือว่าเป็นการละเมิดหลัก Double Jeopardy เพราะศาลเยาวชนมีอำนาจเลือกที่จะพิจารณาคดีเยาวชนที่กระทำความผิดแบบเดียวกับผู้ใหญ่กระทำความผิด⁹⁴ ศาลฎีกาสหรัฐอเมริกาขยายการใช้หลัก Double Jeopardy ไปถึงมาตรการทางแพ่ง (Civil sanctions) ที่มีลักษณะในการลงโทษ (punitive in nature)⁹⁵ ดังนั้น เมื่อจำเลยถูกลงโทษทางอาญา ได้รับโทษจำคุก และปรับไปแล้วในความผิดฐานถือใบอนุญาตแล้ว ต่อมาจำเลยถูกรัฐดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายภายใต้ชื่อมาตรการทางแพ่ง (civil sanction) โดยคำสั่งให้จ่ายค่าเสียหายในการดำเนินคดีครั้งหลังเกินสัดส่วนอย่างมากกับความเสียหายที่รัฐได้รับ การเรียกค่าเสียหายด้วยมาตรการทางแพ่งที่เกินส่วนความเสียหายที่รัฐได้รับมีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันยับยั้งมิให้กระทำอีก (deterrent purpose) หรือตอบโต้การกระทำของผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย จึงถือว่าเป็นการดำเนินคดีลักษณะลงโทษอีกครั้งที่ขัดต่อหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำ อย่างไรก็ตาม การที่จำเลยถูกลงโทษทางอาญาแล้ว ต่อมารัฐดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายในภายหลังตามปกติเป็นเรื่องการดำเนินคดีแพ่ง (a civil remedy) ซึ่งไม่ขัดกับหลัก Double Jeopardy เพราะเป็นการเยียวยาที่ได้รับอนุญาตให้ทำได้ และไม่ต้องห้ามตามหลักการลงโทษซ้ำสองครั้งสำหรับการกระทำเพียงครั้งเดียว อย่างไรก็ตาม รัฐสภาสามารถกำหนดโทษทางอาญาและมาตรการทางแพ่งสำหรับการกระทำเดียวกันพร้อม ๆ กันได้ เพราะหลัก double jeopardy ห้ามเพียงการลงโทษที่มีลักษณะทางอาญาซ้ำสองครั้งสำหรับการกระทำเดียวกัน นอกจากนี้ การดำเนินการริบทรัพย์ทางแพ่งมีลักษณะเป็นมาตรการเยียวยาทางแพ่ง (a remedial civil sanction) ย่อมไม่อยู่ภายใต้บังคับของหลักการดังกล่าว ดังนั้น เมื่อจำเลยถูกลงโทษทางอาญาก็ยังอาจถูกดำเนินคดีริบทรัพย์ทางแพ่งอีกได้⁹⁶

⁹⁴ Breed v. Jones, 421 U.S. 519 (1975), https://www.law.cornell.edu/wex/double_jeopardy, retrieved 13 Oct. 2023.

⁹⁵ United States v. One Assortment of 89 Firearms, 465 U.S. 354 (1984), https://www.law.cornell.edu/wex/double_jeopardy, retrieved 13 Oct. 2023.

⁹⁶ อุดม รัฐอมฤต และคณะ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 44.

2.6.2 หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำในประเทศอังกฤษ

หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำหรือเรียกว่า Res judicata ในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณีไม่มีประมวลกฎหมายอาญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อศาลมีคำพิพากษาจะมีการรวบรวมคำพิพากษาแต่ละคดีเป็นกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เองประเทศอังกฤษจึงเป็นที่มาของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบลูกขุน

การทำหน้าที่ของศาลในประเทศอังกฤษเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อระงับข้อพิพาทและต้องปฏิบัติต่อคู่ความทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันภายใต้หลักความเสมอภาค การพิจารณาคดีอาญาใช้ระบบกล่าวหาผู้พิพากษาจะให้ความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย โดยศาลมีหน้าที่พิจารณาหลักประกันในการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรม กฎหมายอังกฤษในอดีตไม่มีหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ เจ้าหน้าที่รัฐจึงสามารถรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้เสมอ ปรากฏจากคดีซึ่งพิพาทระหว่าง St. Thomas Becket v. Henry II of England เกิดขึ้นในคริสต์วรรษที่ 12 ซึ่งจำเลยถูกศาลศาสนจักรลงโทษในความผิดหนึ่งมาแล้ว ต่อมาจำเลยคนเดียวก็ถูกศาลอาณาจักรพิพากษาลงโทษอีก ในคดีพิพาทนี้ทำให้นักกฎหมายต้องทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีและมีการปรับปรุงวิธีพิจารณาความบางประการที่มุ่งเน้นถึงสิทธิตามธรรมชาติและการใช้เหตุผล หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำจึงถูกพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งในระบบกฎหมายอังกฤษ โดยมีหลักการว่าเมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้วย่อมเป็นที่ยุติหนึ่งผู้ใดจะรื้อเรื่องฟ้องเรื่องเดียวกันอีกไม่ได้ ทั้งนี้ปัจจุบันประเทศอังกฤษได้วางบรรทัดฐานหลักนี้ว่าบุคคลจะไม่ตกอยู่ในห้วงภยันตรายในชีวิตของเขามากหนึ่งครั้งในการกระทำความผิดครั้งเดียว และตีความคำว่าภยันตรายที่หมายถึงเมื่อจำเลยถูกชี้ขาดว่ามีความผิดหรือยกฟ้องมาแล้วย่อมไม่อาจดำเนินคดีกับจำเลยในความผิดเดียวกันได้อีก⁹⁷ ปรากฏตามคดีพิพาทที่ศาลประเทศอังกฤษนำหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำมาใช้เป็นบรรทัดฐานในคดี R. v. Sheridan 1937⁹⁸ จำเลยถูกฟ้องคดีต่อศาลแขวงว่ากระทำความผิดที่มีโทษหนักถึง Indictable offence และอยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงในการไต่สวนมูลฟ้อง หากมีมูลศาลย่อมสั่งคดีว่ามีมูลและให้ส่งตัวไปยังศาลสูงต่อไป สำหรับคดีที่มีโทษต่ำบางกรณีจำเลยอาจเลือกให้ผู้พิพากษาศาลแขวงพิจารณาโดยรวบรัดแทนการส่งตัวไปศาลที่สูงกว่าเพื่อให้ลูกขุนชี้ขาด ซึ่งจำเลยในคดีนี้เลือกให้ศาลแขวงชี้ขาด ซึ่งศาลแขวงได้พิจารณาชี้ขาดว่าจำเลยมีความผิด แต่ศาลแขวงได้ส่งตัวไปฟ้องยังศาลสูง จำเลยจึงยกข้อต่อสู้ในคดีศาลสูง

⁹⁷ รัชชพัฒน์ ประมวลวิทย์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 30. หน้า 83.

⁹⁸ รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 55.

ว่าเป็นการฟ้องซ้ำ ซึ่งศาลสูงเห็นด้วยและพิพากษาว่าเป็นฟ้องซ้ำ ในเวลาต่อมาหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำ ได้ถูกนำมาใช้ในชั้นของพนักงานอัยการด้วย โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้อำนาจแก่พนักงานอัยการของประเทศอังกฤษ ให้มีอำนาจใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องคดี กล่าวคือ พนักงานอัยการย่อมมีอำนาจวินิจฉัยว่าคดีใดควรต้องดำเนินคดีต่อหรือยุติการดำเนินคดี ทั้งนี้ หากพนักงานอัยการสั่งยุติคดี ผลในทางกฎหมายย่อมทำให้คดีนั้น ไม่สามารถฟ้องได้อีก⁹⁹ ซึ่งถือเป็นหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำอย่างหนึ่ง¹⁰⁰

กล่าวโดยสรุป เมื่อศาลพิพากษาคดีถึงที่สุดแล้วจะไม่อาจรื้อฟื้นคดีมาฟ้องร้องกันได้อีก เพื่อป้องกันการมิให้บุคคลที่ตกอยู่ในอันตรายในชีวิตของเขามากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับการกระทำความผิดครั้งเดียว เมื่อจำเลยถูกชี้ขาดว่ามีความผิดหรือยกฟ้องในความผิดหนึ่งแล้วก็ห้ามมิให้นำตัวจำเลยมาพิจารณาพิพากษาในความผิดเดียวกันนั้นอีก อย่างไรก็ตาม ในทางวิธีพิจารณาจำเลยสามารถยื่นคำร้องเพื่อแสดงให้เห็นว่าจำเลยเคยถูกชี้ขาดว่ามีความผิดหรือยกฟ้องมาแล้ว จึงไม่อาจดำเนินคดีกับจำเลยได้อีก และถ้าเป็นจริงศาลจะยกฟ้องทันที ทั้งนี้ จะต้องแยกระหว่างการพิพากษาและการลงโทษด้วย ฉะนั้นแม้แต่เพียงมีคำพิพากษาไม่ถึงกับต้องมีการลงโทษ ถ้าจำเลยถูกฟ้องอีกจำเลยก็สามารถยกข้อต่อสู้เรื่องฟ้องซ้ำขึ้นมาได้

2.6.3 หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำในประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นในช่วงแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาร่างกฎหมาย รวมทั้งกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม โดยให้ใช้รูปแบบเดียวกับสหรัฐอเมริกา สำหรับการห้ามดำเนินคดีซ้ำในประเทศญี่ปุ่นถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 ระบุว่า การฟ้องคดีอาญาซ้ำในการกระทำความผิดเดียวกันจะกระทำมิได้¹⁰¹ มีแนวความคิดมาจากคดีแต่ละคดี

⁹⁹ พระราชบัญญัติการดำเนินคดีความผิด ค.ศ. 1985 มาตรา 32 (9) การยุติการดำเนินการใด ๆ โดยอาศัยอำนาจตามมาตรานี้ไม่ขัดขวางการดำเนินคดีครั้งใหม่ในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดเดียวกัน (Prosecution of offence Act 1985 section 32 (9) The discontinuance of any proceedings by virtue of this section shall not prevent the institution of fresh proceedings in respect of the same offence.)

¹⁰⁰ จูซามาส เกียรติวศรีกุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 21. หน้า 37.

¹⁰¹ รัฐธรรมนูญมาตรา 39 บุคคลใดจะต้องรับผิดชอบทางอาญาสำหรับการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายในขณะที่ได้กระทำการ หรือที่เขาพ้นผิดแล้ว และเขาจะไม่ตกอยู่ในอันตรายซ้ำซ้อน (The Constitution Article 39 No person shall be held criminally liable for an act which was lawful at the time it was committed, or of which he has been acquitted, nor shall he be placed in double jeopardy.) โปรตดู Shigemitsu Dando, Japanese Criminal Procedure. p. 136. รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง. อ่างแล้วในเชิงอรรถที่ 28 หน้า 83.

นั้นต้องมีเอกภาพและเป็นอันเดียวกัน หากมีการปล่อยให้มีการดำเนินคดีซ้ำของการกระทำเดียวกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยเกิดความหวาดหวั่นจากการถูกดำเนินคดีไม่มีที่สิ้นสุด¹⁰² ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติประเทศญี่ปุ่นจะใช้หลักห้ามดำเนินคดีซ้ำในขั้นตอนการฟ้องคดีของพนักงานอัยการด้วย กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบการฟ้องคดีโดยรัฐ ซึ่งในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการจะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขในการฟ้องคดี เช่น อำนาจฟ้องของพนักงานอัยการเขตอำนาจศาล กฎหมายยกเว้นความผิด จำเลยเสียชีวิต หรือการฟ้องซ้ำ ในเวลาต่อมาประเทศญี่ปุ่นได้ขยายหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ โดยอาศัยแนวความคิดพื้นฐานของความเป็นเอกภาพและความเป็นอันเดียวกัน เมื่อดำเนินคดีสามารถถือเป็นหน่วยเดียวกันย่อมเป็นหนึ่งเดียวกันในแง่เนื้อหาและข้อเท็จจริงของการกระทำที่ถูกฟ้องร้องจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ของกฎหมาย เมื่อมีคดีเกิดขึ้นในลักษณะนี้แล้ว ผลทางกฎหมายย่อมทำให้กระบวนการสอบสวน การจับกุม การฟ้องร้อง การควบคุม การถอนฟ้อง และการดำเนินการอื่น เมื่อได้ดำเนินการแล้วย่อมมีผลครอบคลุมไปถึงทั้งหมดของคดีที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งมีการร้องทุกข์หรือสอบสวนในคดีความผิดเดียวกัน ผลในทางกฎหมายก็ห้ามมิให้มีร้องทุกข์หรือสอบสวนซ้ำอีก¹⁰³

2.7 หลักกฎหมายทั่วไปในการพิจารณาของศาลปกครอง

หลักกฎหมายทั่วไปมีสภาพบังคับแม้จะไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดไว้ แต่หลักกฎหมายทั่วไปมีความสัมพันธ์กับกฎหมายลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ หลักกฎหมายทั่วไปเกิดขึ้นจากการสกัดหลักที่ได้มาจากบทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ โดยอาจเกิดขึ้นจากการตีความตัวบทกฎหมายที่มีอยู่หรือจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาเจตนารมณ์จากกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง หรือการค้นหาจากเจตนารมณ์ของกฎหมายหลาย ๆ ฉบับ ทั้งนี้สภาพบังคับของหลักกฎหมายนั้น ๆ จะต้องเกิดขึ้นจากหลักการนั้น โดยมิได้อาศัยบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่ กล่าวคือ มิใช่มีผลบังคับเพราะกฎหมายเขียนไว้ เพราะกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีเป็นเพียงที่มาโดยอ้อมของหลักกฎหมายทั่วไปเท่านั้น¹⁰⁴ ดังนั้น การที่ศาลปกครองซึ่งเป็นองค์กรตุลาการที่ทำหน้าที่ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง โดยนำหลักกฎหมายทั่วไปที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เช่น หลักความเสมอภาค และหลักความได้สัดส่วน

¹⁰² คณิต ฌ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 50. หน้า 299.

¹⁰³ ชาดิ ชัยเดชสุริยะ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 84.

¹⁰⁴ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2556). หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 153.

ที่บัญญัติรับรองไว้ หรือกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เช่น หลักความเป็นกลาง หรือหลักความไม่มีส่วนได้เสีย หลักฟังความสองฝ่าย หรือมิได้บัญญัติไว้ในบทบัญญัติกฎหมาย แต่ได้รับการยอมรับในฐานะเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครอง เช่น หลักการห้ามลงโทษซ้ำ หลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะ (le principe de la sécurité juridique) มาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครอง ทำให้ศาลปกครองมีผลผลิตของการใช้อำนาจตุลาการ และการสร้างหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครอง¹⁰⁵ หลักกฎหมายทั่วไประกอบเกี่ยวกับการลงโทษทางวินัยในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 7/2557¹⁰⁶ และบรรทัดฐานการปฏิบัติราชการที่ดีจากการนำเอาหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองมาใช้ หลักกฎหมายทั่วไปถือเป็นบ่อเกิดสำคัญของกฎหมายปกครอง โดยเป็นหลักกฎหมายที่มีได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีลักษณะเป็นการสอดแทรกอยู่ในระบบกฎหมาย หลักกฎหมายทั่วไปจึงถือเป็นรากฐานของระบบกฎหมายที่มาจากข้อความคิดพื้นฐานของมนุษย์¹⁰⁷ นอกจากนี้ยังปรากฏหลักการห้ามลงโทษซ้ำที่ศาลปกครองนำมาใช้ในการพิจารณาเกี่ยวกับการออกคำสั่งลงโทษทางวินัยอีกหลายคดี เช่น คำพิพากษา

¹⁰⁵ ปราณีย์ สุขศรี. (2557). *หลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองในคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด: ศึกษาหลักความได้สัดส่วน (Principle of proportionality) และหลักความเสมอภาค (Principle of Equality)*. เว็บไซต์สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร. หน้า 8.

¹⁰⁶ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 7/2557 วินิจฉัยว่า ตามหลักกฎหมายทั่วไปบุคคลที่กระทำผิดเพียงครั้งเดียวไม่อาจถูกลงโทษหลายครั้ง ไม่ว่าจะ เป็นโทษทางอาญา โทษทางปกครองหรือโทษทางวินัย และการลงโทษบุคคลมากกว่าหนึ่งครั้งในความคิดที่ได้กระทำเพียงครั้งเดียว เท่ากับเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายเกินความจำเป็นแก่การรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพนั้น ๆ มุ่งหมายจะให้ความคุ้มครอง อันเป็นการต้องห้าม ตามมาตรา 29 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และผู้มีอำนาจอาจปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวได้ โดยเพิกถอนคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรงก่อนตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 หมวด 2 ส่วนที่ 6 แต่เมื่อผู้มีอำนาจไม่ได้ดำเนินการให้มีการเพิกถอนคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรง โดยให้มีผลย้อนหลังก่อนออกคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างร้ายแรงตามการชี้มูลความผิดของคณะกรรมการ ป.ป.ช. สำหรับการกระทำความผิดเรื่องเดียวกัน จึงเป็นการลงโทษซ้ำอีกครั้งสำหรับความผิดทางวินัยเรื่องเดียวกัน อันเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายทั่วไปและรัฐธรรมนูญซึ่งคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดนี้ถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองที่สอดคล้องกับหลักการกระทำเดียวไม่อาจถูกลงโทษสองครั้ง (*ne bis in idem*) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายอาญาที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลที่เคยถูกลงโทษจากการกระทำเดียวกันนั้นมาแล้ว.

¹⁰⁷ กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2563). *การใช้การตีความกฎหมาย: หลักทั่วไปเกี่ยวกับการใช้การตีความกฎหมาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 29.

ศาลปกครองสูงสุดที่ อบ. 278/2564 โดยเรื่องนี้ผู้บังคับบัญชาได้ออกคำสั่งลงโทษตัดเงินเดือนแก่ข้าราชการครูไปแล้ว ต่อมาคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ชี้มูลในความผิดเดิมอีก ผู้บังคับบัญชาจึงมีคำสั่งลงโทษไล่ข้าราชการผู้นั้นออกจากราชการอีกครั้งเป็นการลงโทษทางวินัยซ้ำในความผิดที่ข้าราชการรายดังกล่าวได้กระทำไปในครั้งเดียวกัน กรณีจึงขัดต่อหลักห้ามดำเนินคดีซ้ำหรือห้ามลงโทษซ้ำ¹⁰⁸ รวมถึงคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 585/2556 ศาลก็ได้วินิจฉัยในแนวทางเดียวกัน ทั้งนี้ ศาลปกครองได้นำหลักการห้ามลงโทษซ้ำหรือหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำ

¹⁰⁸ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อบ. 278/2564 วินิจฉัยว่า การออกคำสั่งลงโทษไล่ออกจากราชการตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติชี้มูลความผิดเป็นการมีคำสั่งลงโทษผู้ฟ้องคดีซ้ำอีกครั้งหนึ่งสำหรับความผิดวินัยของผู้ฟ้องคดีเรื่องเดียวกันกับที่ผู้ฟ้องคดีเคยถูกลงโทษทางวินัยมาแล้ว ตามคำสั่งลงโทษลดขั้นเงินเดือนของผู้บังคับบัญชา อันเป็นการต้องห้ามตามหลักที่ว่าบุคคลไม่อาจถูกลงโทษหลายครั้งสำหรับการกระทำความผิดครั้งเดียว และเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำเพียงครั้งเดียว ไม่ว่าความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำและโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะเป็นความผิดและโทษทางอาญา ความผิดและโทษทางปกครองหรือความผิดและโทษทางวินัยก็ตาม นอกจากนี้การลงโทษบุคคลไม่ว่าโทษนั้นจะเป็นโทษทางอาญา โทษทางปกครอง หรือโทษทางวินัย ถือได้ว่าเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของบุคคลผู้ถูกลงโทษ การลงโทษบุคคลมากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำเพียงครั้งเดียว จึงเท่ากับเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายเกินความจำเป็นแก่การรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพนั้น ๆ มุ่งหมายจะให้การคุ้มครองอันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 29 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นด้วย

คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 585/2556 วินิจฉัยว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ไม่ได้มีผลเป็นการยกเลิกหรือยกเว้นผลบังคับของหลักกฎหมายทั่วไปที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำเพียงครั้งเดียว และมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ผู้บังคับบัญชาอาจปฏิบัติให้ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวได้โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อหลักกฎหมายทั่วไป และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ด้วยการดำเนินการให้มีการออกคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งลงโทษลดขั้นเงินเดือนที่ให้ลงโทษลดขั้นเงินเดือนผู้ฟ้องคดี โดยให้การเพิกถอนมีผลย้อนหลังไปถึงวันออกคำสั่งตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองโดยเจ้าหน้าที่หรือผู้บังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ผู้ออกคำสั่งทางปกครองที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 หมวด 2 คำสั่งทางปกครอง ส่วนที่ 6 การเพิกถอนคำสั่งทางปกครองเสียก่อน เมื่อผู้บังคับบัญชาไม่ได้เพิกถอนคำสั่งตัดเงินเดือนก่อนจึงมีอาจลบล้างข้อเท็จจริงที่ว่าคำสั่งดังกล่าวเป็นคำสั่งลงโทษผู้ฟ้องคดีซ้ำอีกครั้งหนึ่งสำหรับการกระทำความผิดทางวินัยเรื่องเดียวกันกับที่ผู้ฟ้องคดีเคยถูกลงโทษมาแล้ว

มาใช้กับการออกคำสั่งเพิ่มโทษของผู้บังคับบัญชาในกระบวนการรายงานการดำเนินการทางวินัย เช่น คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อบ. 171/2566¹⁰⁹ โดยเรื่องนี้ผู้บังคับบัญชามีคำสั่งเพิ่มโทษ ข้าราชการครูจากโทษตัดเงินเดือนเป็นลงโทษไล่ออกทั้งที่ไม่ได้ดำเนินการยกเลิกหรือเพิกถอน คำสั่งตัดเงินเดือนก่อน จึงเป็นการลงโทษซ้ำและขัดต่อหลัก *ne bis in idem*

---

¹⁰⁹ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อบ. 171/2566 วินิจฉัยว่า การที่ผู้บังคับบัญชามีคำสั่งเพิ่มโทษ โดยเพิ่มโทษตามคำสั่งเดิมจากลงโทษตัดเงินเดือนเป็นให้ลงโทษ โดยไม่ได้ยกเลิกคำสั่งตัดเงินเดือนก่อน จึงเป็นการลงโทษซ้ำสำหรับการกระทำผิดครั้งเดียวกันและมูลเหตุเดียวกัน อันเป็นการต้องห้ามตามหลักกฎหมายทั่วไปที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับความผิดที่บุคคลนั้นได้กระทำเพียงครั้งเดียว และถือเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกลงโทษตามที่มาตรา 29 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งใช้บังคับในห้วงเวลานั้นรับรองไว้เกินความจำเป็นแก่การรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพนั้น ๆ มุ่งหมายจะให้ความคุ้มครอง ซึ่งผู้ฟ้องคดีได้อุทธรณ์โต้แย้งปัญหานี้ต่อผู้บังคับบัญชาเหนือชั้นขึ้นไปแล้ว แต่ผู้มีอำนาจพิจารณากลับยกอุทธรณ์จึงพิพากษาให้ยกเลิกเพิกถอนคำวินิจฉัยอุทธรณ์ โดยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวทางหรือวิธีการดำเนินการตามคำพิพากษา ผู้บังคับบัญชาเหนือชั้นขึ้นไปดำเนินการเพื่อให้มีมติเพิกถอนคำสั่งลงโทษตัดเงินเดือนผู้ฟ้องคดีโดยให้มีผลตั้งแต่วันออกคำสั่งดังกล่าว และคืนเงินที่ตัดไปแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งหมด